

Rapport fra den femte konference i Kristent- Muslimsk Samtaleforum

29.-30. oktober 2010
Institut Sankt Joseph, København

Rapport fra den femte konference i Kristent-Muslimsk Samtaleforum

29.-30. oktober 2010

Indholdsfortegnelse

Indledning	s. 4
Arrangementer i Kristent Muslimsk Samtaleforum 2011	s. 5
Deltagerliste	s. 5
Program lørdag d. 30. oktober 2010	s. 6
Velkomst v. biskop Czeslaw Kozon	s. 6
Velkomst v. formandskabet for KMS	s. 7
Oplæsning fra Koranen og Bibelen	s. 7
Åbning v. Asmat Mojaddedi	s. 8
Selvkritik hos kristne og muslimer – og forholdet til ekstern kritik v. dr. theol. Theodor Jørgensen	s. 8
Debat	s. 13
Religionskritik og selvkritik hos muslimer v. PhD. og lektor Safet Bektovic	s. 14
Debat	s. 21
Paneldebat om ”Indblik i religiøs selvkritik i Danmark”	s. 21
Oplæg v. Anne Ehlers	s. 22
Oplæg v. Safia Aoude	s. 22
Oplæg v. Erling Tiedemann	s. 23
Oplæg v. Abdul Wahid Pedersen	s. 24
Debat	s. 24
Sammensætning af styringsgruppen	s. 25
Pressemeddelelse	s. 25
Valg af ny styringsgruppe	s. 26
Forslag til tema for KMS konferencen 2011	s. 26
Afslutning	s. 27
Åben studiedag om ”Religiøse bygninger i det offentlige rum”	s. 28
Program fredag d. 29. oktober 2010	s. 28
Velkomst v. Isa Kuyucuoglu og Kåre Schelde Christensen	s. 28
Religion i det offentlige rum v. formand for Landsforeningen af Menighedsråd Inge Lise Pedersen	s. 28
Debat	s. 35
Baggrund og overvejelser bag nye moskeer og kirker i Danmark	s. 36
1. oplæg: Moskebyggeri på Amager v. Asmat Mojaddedi	s. 36
2. oplæg: Kirkebyggeri i Sydhavnen v. Sten Wenzel-Petersen	s. 37
3. oplæg: Moskebyggeri på Vibevej/Nørrebro v. Majid Sairafianpour	s. 37
Debat	s. 38
Afrunding	s. 38
Appendiks	s. 39
Pressemeddelelse	s. 39
Basis for Kristent Muslimsk Samtaleforum	s. 40

Indledning

Af Kåre Schelde Christensen, generalsekretær i Folkekirke og Religionsmøde

”Selvkritik hos kristne og muslimer – og forholdet til ekstern kritik”. Sådan lød temaet for den femte konference for kristne og muslimske ledere i Danmark, som fandt sted d. 29. – 30. oktober 2010 på Institut Sankt Joseph i København.

Forud for konferencen havde de fem kristne og de fem muslimske medlemmer af styringsgruppen for Kristent Muslimsk Samtaleforum brugt lang tid på at indkredse konferencens tema. Gennem denne vigtige samtale blev det klart, at religionskritik ikke handler om forhånelse eller krænkelse - men om at skelne mellem godt og ondt, sandt og falsk i religion. Under konferencen var der udbredt enighed blandt deltagerne om, at religionskritik spiller en afgørende rolle for at holde religioner levende. I forlængelse heraf blev det under konferencens paneldebat bemærket, at ”tro og fornuft er som to vinger, ved hjælp af hvilke menneskeånden søger at løfte sig mod sandheden. For i sidste ende er det den religiøse sandhed, som er enhver ægte religionskritiks opgave ydmygt at være med til at søge - og om muligt at nå frem til.”

Konferencens officielle del blev afholdt lørdag d. 30. oktober. Her deltog 42 kristne og muslimske ledere. Fra kristen side deltog bl.a. den katolske biskop i Danmark, formanden for Landsforeningen af Menighedsråd, præster og ledere fra kirkelige organisationer og frikirker. Fra muslimsk side deltog imamer og ledere fra muslimske trossamfund og organisationer, herunder formændene for de to muslimske paraplyorganisationer, Muslimernes Fællesråd og Dansk Muslimsk Union samt formanden for Dansk islamisk Råd.

I lighed med sidste år blev konferencen indledet med en åben studiedag, fredag d. 29. oktober. Her var temaet ”Religiøse bygninger i det offentlige rum”, og 70 kristne og muslimer deltog i studiedagen. Foruden en overordnet drøftelse af religion i det offentlige rum bød programmet på tre oplæg om aktuelle byggeprojekter vedrørende to moskeer og en kirke i København.

Konferencen blev planlagt og gennemført af den styringsgruppe for Kristent Muslimsk Samtaleforum, som blev nedsat på sidste års konference. Styringsgruppen bestod af Isa Kuyucuoglu (formand), Annette Bennedsgaard (næstformand), Sami Küçükakin, Inge Lise Pedersen, Majid Sairafianpour, Jesper Hougaard Larsen, Haleema Uppal, Erling Tiedemann, Fatima Zahra Bellaoui og Holger Lam.

Der skal lyde en stor tak til Den katolske Kirke i Danmark, som i år var værter for konferencen. Ligeledes skal der lyde en stor tak til organisationer og stifter, der har ydet økonomisk støtte og dermed gjort afholdelse af konferencen og arbejdet i Kristent Muslimsk Samtaleforum muligt. Tak til Grundtvigsk Forum, Dialog Forum, Landsforeningen af Menighedsråd, Mission Afrika, Den Katolske Kirke og følgende stifter i Folkekirken: Lolland-Falster, Aalborg, Haderslev, København, Århus, Fyn og Roskilde.

Gennem nærværende rapport er det muligt at få indsigt i den spændende samtale og debat, der blev ført på den femte konference i Kristent Muslimsk Samtaleforum.

God læselyst!

Arrangementer i Kristent Muslimsk Samtaleforum 2011

- 16.-20. maj: Studietur til Istanbul
Tema: Religion og politik
Rejseledere: Sami Kucukakin og Kåre Schelde Christensen
18. november: Åben studiedag i forbindelse med den sjette KMS konference
18.-19. november: Den sjette konference for kristne og muslimske ledere i Danmark

Flere oplysninger følger på www.religionsmoede.dk

Deltagerliste

MUSLIMSKE LEDERE

Naveed Baig	Islamisk Kristent Studiecenter/Rigshospitalet, imam
Abdul Wahid Pedersen	Det dansksprogede islamiske center, imam
Mehmet Mubarek Celik	Tyrkisk Islamisk Kultur og Undervisningscenter, Holbæk, imam
Majid Sairafianpour	Imam Ali Islamic Centre in Denmark, talsmand
Isa Kuyucuoglu	Dialogforum, formand for Kristent Muslimsk Samtaleforum
Asmat Mojaddedi	Muslimernes Fællesråd, formand
Stine Høxbroe	Muslimernes Fællesråd
Sami Kucukakin	Dialogforum, formand
Perwez Iqbal	Multikulturel ældreklub i Albertslund
Jehad al-Farra	Dansk Islamisk Råd, formand
Gina al-Farra	Dansk Islamisk Råd
Mohammed Attia	Dansk Muslimsk Union, formand
Safet Bektovic	Det Teologiske Fakultet, Københavns Universitet, lektor
Mustafa Gezen	Dialogforum, København, næstformand
Yasar Kanber	Dansk Tyrkisk Sammenslutning
Safia Aoude	

KRISTNE LEDERE

Czeslaw Kozon	Den Katolske Kirke, biskop
Inge Lise Pedersen	Landsforeningen af Menighedsråd, formand
Leif Vestergaard	Folkekirke og Religionsmøde, formand
Kirsten Münster	Folkekirke og Religionsmøde, bestyrelsesmedlem
Jesper Hougaard Larsen	Folkekirkens Tværkulturelle Samarbejde i Odense, leder, flygtninge- og indvandrerpriest
Annette Bennedsgaard	Næstformand, Kristent Muslimsk Samtaleforum, sognepriest
Karina Dahlmann	Tværkulturelt Udvalg, Haderslev Stift, formand og sognepriest
Ebbe Elm	Horsens, sognepriest
Anne Ehlers	Århus, sognepriest
Birte Jacobsen	Fyns Stiftsråd, sognepriest
Ellen Gylling	Mødestedet Amager, indvandrerpriest
Erling Tiedemann	Danske Kirkers Råd, kasserer
Paul Verner Skærved	Folkekirkens mellemkirkelige Råd, næstformand
Jan Nilsson	Folkekirkens mellemkirkelige Råd, teologisk medarbejder
Holger Lam	Frikirkeforum, Baptistkirken i Danmark, priest
Theodor Jørgensen	Islamisk Kristent Studiecenter, bestyrelsesmedlem, professor emeritus
Lissi Rasmussen	Islamisk Kristent Studiecenter, formand, stiftspriest
Thyra Smidt	Mødestedet på Vesterbro, Danmission, leder
Angeir Langås	KIVIK, Mission Afrika, islamkonsulent
Daniel Ettrup Larsen	Indre Mission i Danmarks Tværkulturelle Arbejde, leder

Nikolaj Frøkjær-Jensen
Michael Ravnholt Westh

Viborg Stift, stiftspræst
Sognepræst, Bestyrelsesmedlem F&R

Øvrige deltagere:

Kåre Schelde Christensen
Mogens S. Mogensen
Majbrit Billesø Jensen
Malene Fenger-Grøndahl
Andreas Holsting
Ayse Gül

Folkekirke og Religionsmøde, generalsekretær
Folkekirke og Religionsmøde, konsulent
Folkekirke og Religionsmøde, kommunikationsmedarbejder
Journalist og forfatter, ordstyrer
Den Katolske Kirke, praktisk vært
Tolk

Program lørdag d. 30. oktober 2010

- Kl. 9.00 Kaffe, rundstykker og registrering
Kl. 9.30 Velkomst v. biskop Czeslaw Kozon, Den katolske Kirke samt v. formandskabet for Kristent Muslimsk Samtaleforum Isa Kuyucuoglu (formand) og Annette Bennedsgaard (næstformand)
Åbning v. Asmat Mojaddedi, formand for Muslimernes Fællesråd
Kl. 10.00 Oplæg over konferencens tema v. dr. theol. Theodor Jørgensen, med efterfølgende debat og samtale
Kl. 11.15 Pause
Kl. 11.45 Oplæg over konferencens tema v. PhD lektor Safet Bektovic, med efterfølgende debat og samtale
Kl. 13.00 Frokost
Kl. 13.50 Bøn og andagt
Kl. 14.15 Paneldebat om ”Indblik i religiøs selvkritik i Danmark”.
Paneldeltagere: Anne Ehlers, Safia Aoude, Erling Tiedemann og Abdul Wahid Pedersen. Ordstyrer: journalist og forfatter Malene Fenger-Grøndahl
Kl. 15.30 Pause
Kl. 15.45 Afsluttende drøftelse - herunder pressemeddelelse, fremtidige opgaver, tiltag og valg af styregruppe for KMS
Kl. 17.00 Afslutning

Velkomst v. biskop Czeslaw Kozon

Biskop Czeslaw Kozon, Den Katolske Kirke, bød velkommen til Institut Sankt Joseph, hvor den femte konference i Kristent Muslimsk Samtaleforum blev afholdt. Institut Sankt Joseph er en privat katolsk skole på Østerbro i København med elever fra børnehaveklasse til 10. klasse.

For Biskop Czeslaw Kozon var det en stor glæde at lægge lokaler til årets konference mellem kristne og muslimske ledere. Han takkede skolens ledelse for at det kunne lade sig gøre og Andreas Holsting, som stod for det praktiske arrangement.

Biskop Czeslaw Kozon lagde i sin velkomst vægt på vigtigheden af dialog; at der er vigtigt med dialogen mellem kristne og muslimer.

Velkomst v. formandskabet for KMS

Formand og næstformand for Kristent Muslimsk Samtaleforum, Isa Kuyucuoglu og Annette Bennedsgaard, bød velkommen til den femte konference for kristne og muslimske ledere.

Temaet - ”Selvkritik hos kristne og muslimer – og forholdet til ekstern kritik” – er et tema, der allerede er fokus på hos kristne og muslimer, pointerede Isa Kuyucuoglu i sin velkomst og fortsatte: ”Det er i dag velkendt, at religion kritiseres. Denne religionskritik udfordrer os”.

Der er i dag stor fokus på selvkritik hos både kristne og muslimer, men der er en forskel på selvkritikken og opfattelsen af denne. Isa Kuyucuoglu understregede, at der med konferencens tema er fokus på både selvkritik samt hvordan vi forstår og forholder os til den kritik, der kommer udefra.

Efterfølgende præsenterede Annette Bennedsgaard styringsgruppen, som består af fem kristne og fem muslimer.

Fra formandskabets side lød der en stor tak til Institut Sankt Joseph og Den Katolske Kirke for værtskabet.

Oplæsning fra Koranen og Bibelen

Efter velkomsten blev der fra formandskabet reciteret/læst fra hhv. Koranen og Bibelen.

Læsning fra Koran: Sura 6, ayat 82-87.

82 De, der tror og ikke forvirrer deres tro med uret, kan føle sig i sikkerhed. De er retledte. 83 Dette er Vor bevisførelse; den gav Vi Abraham mod hans folk. Vi hæver i rang, hvem Vi vil. Din Herre er vis og vidende. 84 Vi skænkede ham Isak og Jakob; begge retledte Vi. Noah havde Vi allerede tidligere retledt, og blandt hans efterkommere: David, Salomon, Job, Josef, Moses og Aron; således gengælder Vi dem, der handler godt – 85 og Zakarias, Johannes, Jesus og Elias; alle hørte de til dem, der handler ret – 86 og Ismael, Elisa, Jonas og Lot; alle har Vi udmærket frem for alverden – 87 og nogle af deres fædre, deres efterkommere og deres brødre. Vi udvalgte dem og førte dem ind på en lige vej.

Læsning fra Bibelen: Matt 25,31-46

v31 Når Menneskesønnen kommer i sin herlighed og alle englene med ham, da skal han tage sæde på sin herligheds trone. v32 Og alle folkeslagene skal samles foran ham, og han skal skille dem, som en hyrde skiller fårene fra bukkene; v33 fårene skal han stille ved sin højre side og bukkene ved sin venstre. v34 Da skal kongen sige til dem ved sin højre side: Kom, I som er min faders velsignede, og tag det rige i arv, som er bestemt for jer, siden verden blev grundlagt. v35 For jeg var sulten, og I gav mig noget at spise, jeg var tørstig, og I gav mig noget at drikke, jeg var fremmed, og I tog imod mig, v36 jeg var nøgen, og I gav mig tøj, jeg var syg, og I tog jer af mig, jeg var i fængsel, og I besøgte mig. v37 Da skal de retfærdige sige: Herre, hvornår så vi dig sulten og gav dig noget at spise, eller tørstig og gav dig noget at drikke? v38 Hvornår så vi dig som en fremmed og tog imod dig eller så dig nøgen og gav dig tøj? v39 Hvornår så vi dig syg eller i fængsel og besøgte dig? v40 Og kongen vil svare dem: Sandelig siger jeg jer: Alt, hvad I har gjort mod en af disse mine mindste brødre, det har I gjort mod mig. v41 Da skal han også sige til dem ved sin venstre side: Gå bort fra mig, I forbandede, til den evige ild, som er bestemt for Djævelen og hans engle. v42 For jeg

var sulten, og I gav mig ikke noget at spise, jeg var tørstig, og I gav mig ikke noget at drikke, v43 jeg var fremmed, og I tog ikke imod mig, jeg var nøgen, og I gav mig ikke tøj, jeg var syg og i fængsel, og I så ikke til mig. v44 Da skal også de sige til ham: Herre, hvornår så vi dig sulten eller tørstig eller fremmed eller nøgen eller syg eller i fængsel, uden at vi hjalp dig? v45 Da skal han svare dem: Sandelig siger jeg jer: Alt, hvad I ikke har gjort mod en af disse mindste, det har I heller ikke gjort mod mig! v46 Og de skal gå bort til evig straf, men de retfærdige til evigt liv.

Åbning v. Asmat Mojaddedi

Formand for Muslimernes Fællesråd, Asmat Mojaddedi, indledte sin åbningstale for den femte konference for kristne og muslimske ledere med at pointere, at konferencens tema er et vigtigt tema. Han udtalte: ”Det er vigtigt at tage dette emne op, fordi der er mange misforståelser i forhold til, hvordan man ser på religionskritik blandt religiøse og ikke-religiøse. I et civiliseret samfund burde vi kunne udtrykke kritik i en høflig og anstændig tone og have konstruktiv kritik. Kritik betyder nemlig ikke hån og latterliggørelse.”

Asmat Mojaddedi pointerede også, at dialog fremmer forståelse og at denne konferences dialog skal være med til at skabe forståelse mellem de to trosretninger. Vi skal i dialog med hinanden, så vi får forståelse for hinandens definitioner af kritik og selvkritik. Ifølge Asmat Mojaddedi er det vigtigt, hvordan vi definerer kritik og selvkritik, og at vi forstår hinanden korrekt.

Som afslutning for åbningstalen pegede Asmat Mojaddedi på, at det er vigtigt, at der på konferencen bliver tid til at diskutere temaet og dets problematikker også ud fra et teologisk synspunkt.

Selvkritik hos kristne og muslimer – og forholdet til ekstern kritik

Tale af dr. theol. Theodor Jørgensen

Hvilken rolle spiller religionskritik i religion og samfund?

Til en begyndelse: Hvad er kritik? Det græske ord KRINEIN, som ligger til grund for kritik, betyder at skelne. Kort fortalt er kritik at skelne, skelne mellem godt og ondt, sandt og falsk for at fremme det første og standse det sidste.

Jeg vil vove den påstand, at så længe som der har eksisteret religion, har der eksisteret religionskritik. For de allerældste religioners vedkommende ved vi det ikke, men så snart religionerne efterlod kilder, støder vi også på religionskritik, både den interne, den indadrettede mod egen religion, og den eksterne, den udadrettede mod andre religioner. For i enhver religion drejer det sig på en eller anden måde om det ubetingede, om værensgrunden, og det vil i min optik sige om Gud og menneskers forhold til Gud eller det guddommelige. Og det er alt afgørende, at dette forhold er sandt, så at mennesket ikke går fejl i sin religion. Derfor har mennesker altid været optaget af,

”Jeg vil vove den påstand, at så længe som der har eksisteret religion, har der eksisteret religionskritik.”

hvad der er sandt i deres religion, og kritiseret og bekæmpet det usande og falske. Religionskritik holder en religion levende.

Enhver religion har altid og vil altid også beskæftige sig med samfundsforhold i og med, at religionerne søger at kaste lys over, hvad det vil sige at være menneske og leve i et fællesskab med hinanden. I ældre tider var religionen det legitimerende grundlag for samfundet. Kongen var konge af Guds nåde. Religionens love prægede et samfunds lovgivning. Religion og samfund kunne være og var yderst nært forbundet.

Selv sagt skete det, at samfundets magthavere benyttede religionen på en måde, at religionens repræsentanter måtte kritisere samfundets repræsentanter, men det skete også, at religionens repræsentanter så magtmuligheder i samfundet og selv misbrugte religionen, så de måtte lade sig modsige af deres egne.

Dette mere eller mindre nære forhold mellem religion og samfund blev i den vestlige verden for alvor brudt i 1700-tallet med den franske revolution og den amerikanske uafhængighedserklæring. Fra nu af gjaldt det om at skille religion og politik fra hinanden og skelne imellem stat og religion. Men det ophævede og ophæver jo ikke vekselvirkningen. Og den troende kan ikke lade være med at lade sine verdslige valg og beslutninger være præget af sin tro.

Intet ved siden af eller over folketinget, siger man. Jo. Gud er fremdeles øverste instans for den kristne, og den kristnes samvittighed er også i samfundsspørgsmål bundet af Gud. Men Gud vil ikke lade sig misbruge til at blive spændt for en bestemt politiks vogn.

I den politiske debat herhjemme henviser man ofte til Luthers såkaldte to-regimente-lære som argumentation for, at religion og politik ikke må blandes sammen. Det er rigtig nok. Luther understreger dog, at subjektet i begge regimenter er det samme, nemlig Gud, og derfor kan de to regimenter eller religion og politik aldrig være neutrale overfor hinanden. Der består en vekselvirkning. Den kristne står med sine politiske afgørelser også til ansvar over for Gud.

Hvilken rolle har religionskritik spillet i kristendommen og kristendommens historie

Jeg vil vove den påstand, at religionskritikken er indbygget i kristendommen og hører til dens væsen. Den har ledsaget kristendommen igennem hele dens historie og holdt den levende.

*"Den [religionskritikken]
har ledsaget
kristendommen igennem
hele dens historie og holdt
den levende."*

Den bevægelse, som opstod omkring Jesus, var oprindelig en jødisk sekt, skabt af Jesu opgør med den officielle jødedom, især repræsenteret af farisæerne og præsterne ved templet. Jesus knyttede til ved profeternes kritik af jødedommen i fortiden, for allerede dér finder vi et skarpt og kritisk opgør med fædrenes måde at praktisere deres tro på.

Allerede i det gamle Israel kendte man til ret brug og misbrug af fædrenes religion. Var kongedømmet, der kom med Saul og fulgtes op af David, var det en velsignelse eller forbandelse? Ser man på profeten Samuels samtale med Gud og tale til folket bagefter i 1. Sam. 8, da er det, at Israel vil have en konge, udtryk for, at de forkaster Gud som deres konge. Og må tilsvarende betale prisen som den jordiske konges slaver.

Det er vanskeligt at finde en hårdere religionskritik end den, som domsprofeterne øvede mod Israel og dens tempelkult:

”Hvad skal jeg med jeres mange slagtofre? Siger Herren. Jeg er mæt af brændofre af væddere og fedtet af fedekvæg... Bring ikke flere tomme afgrødeofre, røgelsesofre væmmes jeg ved. Nymånedag og sabbat, festforsamling – jeg kan ikke udholde festdag og ondskab; jeg hader jeres nymånedage og fester, de er blevet en byrde, jeg ikke kan bære... Jeres hænder er fulde af blod, vask jer, rens jer! Fjern jeres onde gerninger fra mine øjne, hold op med at handle ondt, lær at handle ret, hjælp den undertrykte, skaf den faderløse ret, før enkens sag” (Es. 1,11ff)).

Dette er et typisk eksempel på, hvordan der i domsprofetiens sigte er en sammenhæng mellem den rette gudsyndelse og den rette adfærd overfor medmennesket, især det nødlidende medmenneske. Hvordan kritik af Gudsyndelsen også implicerer samfundskritik.

Jesus går i profeternes spor. Tænk på hans tempelrensning, da han smed alle købmændene, der var nødvendige leverandører af offerdyr, ud med ordene: ”Der står skrevet: ”Mit hus skal kaldes et bedehus”. Men I gør det til en røverkule.” (Matt. 21,12ff)

Og tænk på Jesu modstillinger mellem fædrenes og hans budskab: De gamle har sagt, men jeg siger jer...” ”I har hørt, at der er sagt til de gamle: ’Du må ikke begå drab’, og: ’Den, der begår drab, skal kendes skyldig af domstolen.’ Men jeg siger jer: Enhver, som bliver vred på sin broder, skal kendes skyldig af domstolen; den, der siger: Raka! til sin broder, skal kendes skyldig af Det store Råd; Den, der siger: Tåbe! skal dømmes til Helvedes ild!” (Matt. 5,21ff.)

”I har hørt, at der er sagt: ’Øje for øje og tand for tand.’ Men jeg siger jer, at I ikke må sætte jer til modværge mod den, der vil jer noget ondt. Men slår nogen dig på din højre kind, så vend også den anden til.” (Matt. 5,38ff.)

”I har hørt, at der er sagt: ’Du skal elske din næste og hade din fjende.’ Men jeg siger jer: Elsk jeres fjender og bed for dem, der forfølger jer, for at I må være jeres himmelske faders børn.” (Matt. 5,43ff.)

Her går Jesus op imod den tolkning af Moseloven, som han mødte hos de skriftkloge og farisæerne, og radikaliserer den, men vel at mærke i en anden ånd. ”Tro ikke, at jeg er kommet for at nedbryde loven eller profeterne. Jeg er ikke kommet for at nedbryde, men for at opfylde.” (Matt. 5,17). ”Søg først Guds rige og hans retfærdighed, så skal alt det andet gives jer i tilgift.” (Matt. 6,33). Jesus stiller Guds retfærdighed overfor den retfærdighed, han ser komme ud af de skriftkloges tolkning af loven.

Det bliver tydelig i hans syn på lovens formål, som f.eks. i hans ord om sabbatten, altså den lovbealede syvende ugedag som hviledag, hvor man ifølge farisæernes tolkning ikke måtte gøre noget som helst. Men Jesus helbredte syge på sabbatten til forargelse for farisæerne, og lod sine sultne disciple plukke aks. Det blev farisæerne sure over. Jesus svarede dem: ”Sabbatten blev til for menneskets skyld, og ikke mennesket for sabbattens skyld. Derfor er Menneskesønnen herre over sabbatten.” (Mark. 2,27f.).

Det kommer også til udtryk i Jesu svar på spørgsmålet, hvad det største bud i loven er: ”Du skal elske Herren din Gud af hele dit hjerte og hele din sjæl og af hele dit

*”Det er betegnende,
når man ser på
kristendommens kritik af
sig selv op igennem
historien, at den i høj
grad gentager den kritik
af kristendommen, som
Jesus rejste i forhold til
sin religion,
jødedommen.”*

sind.' Det er det største og første bud. Men der er et andet, som står lige med det: 'Du skal elske din næste som dig selv.' På de to bud hviler hele loven og profeterne." (Matt. 22,34ff). Med andre ord: De to bud er tolkningsnøglen til hele loven, og en kritisk en af slagsen, sådan som vi har set det i den måde, som Jesus driver religionskritik på. Det er derfor, at han kom i konflikt med det ledende jødiske borger- og præsteskab.

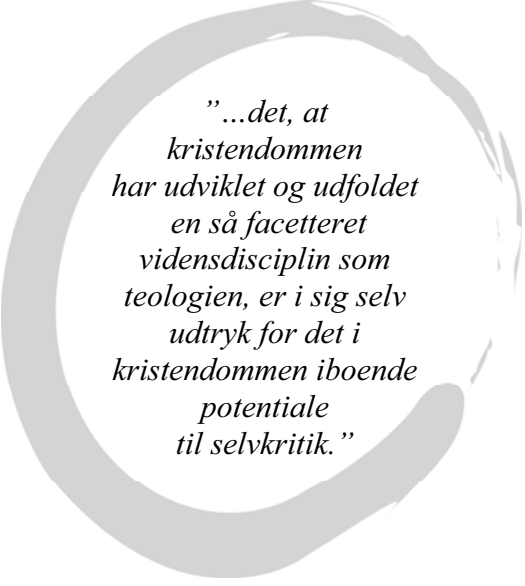
Tilsvarende vender Jesus op og ned på det i religionen traditionelle syn på rent og urent. Han siger: "Ikke det, som kommer ind i munden, gør et menneske urent, men det, som kommer ud af munden, det gør mennesket urent." Og da disciplene ikke forstår ham, uddyber han det: "Fatter I ikke, at alt det, som går ind gennem munden, kommer ned i maven og forsvinder ud igen? Men det, som kommer ud af munden, udgår fra hjertet, og det gør et menneske urent. Thi fra hjertet udgår onde tanker, mord, ægteskabsbrud, utugt, tyveri, falsk vidnesbyrd og bespottelser. Det er det, som gør et menneske urent. Men at spise uden at vaske hænder gør ikke et menneske urent." (Matt. 15,1ff).

Der kan siges meget andet om Jesu forkyndelse, ikke mindst om hans forkyndelse og forståelse af Guds rige. Men jeg har fremdraget disse træk i Jesu forkyndelse for at vise, hvordan der indgår et kritisk perspektiv i den. Han opfordrede sine tilhørere at gå i sig og skelne mellem, hvad der er sandt, og hvad der er falsk, kort sagt hvad der er hykleri.

Og det er betegnende, når man ser på kristendommens kritik af sig selv op igennem historien, at den i høj grad gentager den kritik af kristendommen, som Jesus rejste i forhold til sin religion, jødedommen.

Et forhold, som Jesus havde et skarpt øje for, var magthavernes misbrug af religionen til at øge deres magt. Det gjorde farisæerne jo især ved den bogstavelige tolkning af loven, som de forlangte, og som de øvede kontrol med. Men det gælder langt mere generelt, som religionernes historie viser mangfoldige eksempler på, ikke mindst kristendommens historie.

Her kommer Jesu korslidelse ind i billedet som det måske mest potentielle religionskritiske moment i kristendommen. Det siger sig selv, at hvis noget kan misbruges og er blevet misbrugt magtpolitisk, så er det troen på Guds absolutte ophøjethed, for denne tro i alliance med et hierarkisk magtsystem rummer en tendens til at overføre Guds absolutte ophøjethed til verdensmagten. Denne tendens kunne gøre sig gældende i Romerriget, da den gjorde kristendommen til statsreligion. Og det har gentaget sig gang på gang i kristendommens historie. Tænk på alle de hellige krige, der er ført i Guds navn. Det gjorde alle parter i de to verdenskrige også.

*"...det, at
kristendommen
har udviklet og udfoldet
en så facetteret
vidensdisciplin som
teologien, er i sig selv
udtryk for det i
kristendommen iboende
potentiale
til selvkritik."*

Når Gud åbenbarer sin almagt i Jesu korsdøds afmagt, er der sagt et klart nej til den kobling, og det er ufatteligt, at den så tit har kunnet gøres. Men det er også klart, at det, at man i Jesu korsdød møder Guds ansigt, også gang på gang har været en tilskyndelse til at øve denne kritik af den verdslige magt og dens misbrug af kristendommen. At korstegnet så også kunne misbruges i diverse sejrxfaner, er en anden, men betegnende sag.

For en god ordens skyld må jeg lige give mit bud på, hvordan Jesusbevægelsen kunne blive til kristendom og danne kirke. Det er der efter min mening kun en forklaring på, Jesu opstandelse. De så ham, de hørte ham, de blev sendt. Og Paulus blev klar over, at Jesu budskab ikke kunne gælde alene jøderne, men måtte gælde hele menneskeheden. Med hans mission begyndte

kristendommen at blive en verdensreligion.

Skal jeg pege på selvkritiske bevægelser i kristendommens historie, er der mange eksempler. Der er munkebevægelserne, der er reformationen, der er den teologi, der følger på modernitetens gennembrud og bevidst går nye veje i opgør med gamle positioner, ikke for at nedbryde kristendommen, men for at gøre dens anliggende gældende i en ny tid. Man kan med god grund argumentere for, at det, at kristendommen har udviklet og udfoldet en så facetteret vidensdisciplin som teologien, er i sig selv udtryk for det i kristendommen iboende potentiale til selvkritik.

Et markant eksempel på dette er, hvordan kristen teologi har evnet at inddrage og frugtbar gøre ekstern kritik af religionen og især kristendommen. Jeg tænker på Ludwig Feuerbach og Karl Marx. Feuerbach vendte så at sige kristendommen på hovedet. Gud skabte ikke mennesket i sit billede, men mennesket skaber Gud i sit billede. Religionen bliver udtryk for menneskers fremmedgørelse fra sig selv. Alt det gode, som mennesket er i sig selv, lægger det ind i Gud. Denne pointe tog teologer til sig i erkendelse af, at kristendommen kunne virke fremmedgørende og umyndiggørende på mennesker, og gjorde op med tendenser i den retning i kristendommen, ikke mindst i dens menneskesyn.

Karl Marx havde syn for den samme fremmedgørende effekt i kristendommen, men her mere på det sociologiske plan i erkendelse af, at kristendommen kunne tilbyde nogle symbolske overbygninger til fremmedgørende sociale magtstrukturer, som legitimerede dem. Det havde til følge, at mange teologer indoptog samfundskritik i deres teologiske arbejde og benyttede her Karl Marx. Typisk er her især den latinamerikanske befrielsesteologi.

Hvilke udfordringer er der ved religionskritik i et multireligiøst samfund?

Behøver der være udfordringer? Kan vi ikke bare følge vore egne religiøse veje hver især og lade hinanden være i fred? Skal vi nødvendigvis kritisere hinanden? Det skal vi selv sagt ikke. Ikke nødvendigvis.

Men vi slipper ikke for hinanden. Vi hverken kan eller bør lade være med at forholde os til hinanden, og da slet ikke som kristne og muslimer, der begge tilbyder Abrahams, Isaks og Jakobs Gud. For da er vi bundet til en søgen efter til stadighed at udgrunde denne Gud. En fælles søgen, men ud fra forskellige præmisser, ud fra forskellige tilgange, Bibelen og Koranen.

Her ligger udfordringen: At vedkende sig denne søgen som en fælles søgen, og at respektere de forskellige tilgange i et intenst forsøg på at forstå dem.

Det, der ofte sker, er, at vi straks kaster os over de forskellige tilgange i vores eksterne kritik og spiller dem ud imod hinanden. Det kan der selv sagt ikke komme noget konstruktivt ud af. Vi prøver ikke at forstå vores forskellige tilgange ud fra den søgen, som vi har tilfælles.

Lad mig som eksempel tage den bekendelse, vi hver på vor måde, har tilfælles: Bekendelsen til Guds enhed, men vi som kristne bekender denne enhed som en treenighed, I som muslimer bekender denne enhed som en absolut enhed. Bag ved denne forskel ligger et forsvar for Guds ophøjethed og hellighed, der ikke på nogen måde må bringes i berøring med det jordiske, det menneskelige. Det er denne ophøjethed og hellighed, som I muslimer ser truet i den kristne tro på,

*"Her ligger
udfordringen: At
vedkende sig denne
søgen som en fælles
søgen, og at respektere
de forskellige tilgange i
et intenst forsøg på at
forstå dem."*

at Gud blev menneske i Jesus af Nazaret. For os kristne er dette, at Gud blev menneske, væsentligt for vores forståelse af, hvad det vil sige at være menneske.

Overordnet set befinder den muslimsk-kristne samtale sig i dette spændingsfelt og må ikke forlade det. For vi fastholder hinanden på noget væsentligt i vor søgen dybere ind i gudstroen.

Teologihistorien har vist, at der findes måder at forstå Guds menneskevordelse på, der kan føre til, at Gud går så helt ind under menneskets vilkår, at han ophører med at være Gud. Det sker i den såkaldte "Gud-er-død-teologi". Og så er ophøjetheden og helligheden også ophørt.

Omvendt kan en meget stærk understregning af Guds ophøjethed og hellighed føre til, at mennesket slet ikke kan kende sig i Gud og dermed bliver fremmedgjort for Gud.

Det hidtil sagte gælder mest det indbyrdes forhold, men hvad med forholdet udadtil, til det fælles samfund? Hvordan ser vi hver især på dette fælles samfund? Hvordan opfatter vi forpligtelsen på loyalitet over for dette samfund? Her kan der opstå en gensidig kritik af hinanden. Er der fælles værdier, vi kan finde frem til, eller er der værdier, vi hver især forfægter, men hvis problematiske sider vi må gøre hinanden opmærksom på?

Hvad kan man hhv. bruge og ikke bruge religionskritik til?

Religionskritik og ytringsfrihed er som tvillingsøstre. Ytringsfriheden er væsentlig for religionskritikken og dermed også for de respektive religioners chancer for at forblive levende organismer. I det perspektiv må religionerne forsvare ytringsfriheden for deres eget livs skyld.

Men ytringsfriheden misbruges, hvis den bare bruges som en demonstration af sig selv. Så kan den gå i selvsving, som det skete i Muhammedtegningerne. Den skal altid bruges og overvejes i sin brug ud fra det, som man vil kommunikere.

Luther har en forklaring til det 8. bud: Du må ikke sige falsk vidnesbyrd imod din næste, som for mig at se kan være retningsgivende for, hvordan vi omgås ytringsfriheden.

"Det vil sige: Vi skal frygte og elske Gud, så vi ikke lyver vor næste noget på, ikke forråder ham, bagtaler ham eller bringer ham i vanry, men undskylder ham, taler godt om ham og optager alt i bedste mening."

Det kan da godt tjene som kodeks for både ytringsfriheden og religionskritikken.

Debat

I den efterfølgende debat blev der bl.a. diskuteret hvorvidt selvkritikken skal holde sig til tekster eller tolkninger. Er det teksterne, vi kan kritisere, eller er det tolkningerne, vi kan kritisere? I islam findes der ikke kritik af profeterne og koranteksterne, men derimod kritik af tolkningerne.

Theodor Jørgensen kommenterede her, at det er svært at skelne mellem kritik af teksterne og kritik af tolkningerne, idet de fleste profeter optræder som fortolkere. Vi slipper ikke for at skulle skelne

mellem sande og falske profeter. Gud er højere end enhver teolog, og enhver teolog eller præst må erkende, at Gud er den sidste instans og den magt, der siger, det er sandt.

Et andet tema der i debatten blev debatteret, var betydningen og forståelsen af ordet profet. Når muslimer siger profet menes der ét, når kristne siger profet, menes der noget andet. Der er dermed ikke en fælles forståelse af ordet profet og derfor heller ikke en fælles forståelse af, hvad profetkritik vil sige.

I en islamisk kontekst er der ikke tale om falske profeter. Profeter er i islam ufejlbarlige og kan i kraft af denne ufejlbarlighed ikke kritiseres. Hertil indvendte Theodor Jørgensen, at kun Gud er ufejlbarlig. Den interne profetkritik, som Jesus fortsætter med, lærer os om, at det kun er Gud, der er ufejlbarlig. Man tjener ikke sin religion eller sin tro, hvis man ikke fastholder, at der kun er en, der er ufejlbarlig – nemlig Gud.

Det er vigtigt, at vi får defineret hvad profeter er, og hvad profeter betyder. Denne forvirring kan vi kun komme ud af gennem dialog og klare udmeldinger. Det første trin i dialogen må derfor være, at vi forstår hinanden på den rigtige måde.

Religionskritik og selvkritik hos muslimer

Tale af PhD og lektor Safet Bektovic

Indledende bemærkninger om muslimernes forhold til kritik

Islamkritik, forstået på den ene eller den anden måde, er blevet en uadskillelig del af diskussionerne om islam og muslimer i Vesten - ikke mindst når det gælder muslimers integration og tilpasning til de liberale samfund, som bl.a. indebærer parathed til at tåle religionskritik. Hvorvidt muslimer er gode eller dårlige til at tåle kritik, er dog ikke kun et spørgsmål, om de er meget religiøse eller ej, om de tager religion for alvorligt og for højtideligt eller ej, sådan som diskussionerne giver udtryk for. Det handler ikke kun om deres religionsopfattelse, men også om diskussionernes og kritikkens kontekster.

Vi kan diskutere muslimers forhold til religionskritik og selvkritik ved at tage udgangspunkt i nogle aktuelle kulturpolitiske og yderst polemiske sager, såsom karikaturtegninger af profeten Muhammed i Jyllandsposten og den hollandske Geert Wilders film "Fitna". Og vi kan tage udgangspunkt i de historiske eksempler på europæisk filosofisk-teologisk kritik af islam fra Foucault, Nietzsche, Schopenhauers, Hegel, Volter, Luther eller helt tilbage til Jon af Damaskus, som også er polemiske - dog på en anden måde.

Vi kan diskutere flere forskellige former for islamkritik: kritik af enkelte muslimske retninger, fortolkninger af enkelte muslimske grupperinger, kritik af muslimsk tradition generelt, dvs. af islamisk-religiøse praksisser og muslimers (politiske) anvendelse af islam, og endelig kritik af islamisk ortodoksi og dens kilder: Koranen og profeten Muhammed. Alle disse former for kritik har fundet sted både i historien og aktuelt.

Uanset om man tager udgangspunkt i noget konkret/specifikt eller noget generelt/principielt, må man tage hensyn til kritikkens kontekst, som indbefatter følgende forhold: Hvor og hvornår fremføres kritikken? Hvad er det, der kritiseres? Hvem er det, der kritiserer? På hvilken måde? I hvilken sammenhæng? Med hvilke hensigter?

Det gør nemlig en forskel, om man kritiserer en bestemt fortolkning af islam eller islam som sådan. Det gør en forskel, om der kritiseres udefra eller indefra. Det er ikke lige meget, om den

udefrakommende kritik kommer fra fx Hans Küng, som er både saglig og konstruktiv, eller om den kommer fra Bernard Lewis, som virker saglig, men er polemisk (og som har en klar politisk agenda). Det samme gælder også den interne kritik: Det gør en forskel om den kommer fra Nasr Abu Zaid eller fra Ayan Hirsi Ali.

Det gør en forskel, om man foretager islamkritik i en polemisk, missions- eller konflikt- situation, eller om man gør det i en dialogisk situation. Det er heller ikke lige meget, om man siger noget kritisk om islam i Saudi Arabien, Tyrkiet, Indonesien eller Europa.

For kritik hænger også sammen med selvkritik. Ikke alle muslimer, og for den sags skyld heller ikke alle kristne, har den samme erfaring med kritisk tænkning og selvkritik.

Mit mål er ikke at diskutere de ovennævnte sager i detaljer. Mange af dem er ret komplekse, og det kan være vanskeligt at uddrage entydige konklusioner. De kan kun delvist bidrage til et helhedsbillede af religionskritik i islam. Og et helhedsbillede kan jeg desværre ikke give - i hvert fald ikke med dette korte oplæg.

Jeg kan til gengæld gøre opmærksomhed på nogle enkelte forhold, som jeg tror, er relevante for en helhedsforståelse af vores tema - konstruktiv religionskritik. Jeg vil ikke fokusere på anti-religiøs kritik, religionsfjendtlig kritik, ateistisk religionskritik, men på en intern religionskritik, som er med til at artikulere religionens positive betydning. Jeg vil forholde mig til både teologi og socio-politiske forhold, både til historien og aktualiteten.

*"Kritik hænger
sammen med
selvkritik."*

Religionskritik og religionsbegreb

Opfattelsen af religionskritik afhænger i første omgang af forståelsen af begreberne religion og kritik. For at kunne besvare spørgsmålet om, hvad religionskritik er, må vi derfor først se på, hvad kritikkens genstand er. Hvad forstår vi ved religion i den givne kontekst? Man kan ikke benægte den kendsgerning, at kristne og muslimer ikke har det samme religionsbegreb, i hvert fald ikke moderne kristne og traditionelle muslimer.

Implikationerne af religionskritik afhænger meget af den gældende religionsforståelse. Et er at kritisere religion som noget privat; noget andet er at kritisere religion som lov og samfundsideologi.

Jeg kan fx ændre min religiøse overbevisning, uden at det vedrører andre mennesker og det omgivende samfund, men jeg kan ikke bryde loven og det gældende moralske kodeks uden konsekvenser. For det er ikke en privat sag.

Ifølge den traditionelle islamforståelse, identificeres religion/islam med religiøs lov. Det arabiske ord "din" (religion) fremstår ofte som synonym med sharia, forstået som en lov der hviler på åbenbaring, og som udgør samfundets grundlag. Derfor er islamkritik i de traditionelle muslimske samfund blevet opfattet som kritik af selve samfundsgrundlaget.

Det gælder også generelt, at ikke-demokratiske samfund (uanset om de er religiøse eller ateistisk-kommunistiske) sanktionerer samfundskritik. Her kan man risikere hårde straffe for kritik af den officielle ideologi.

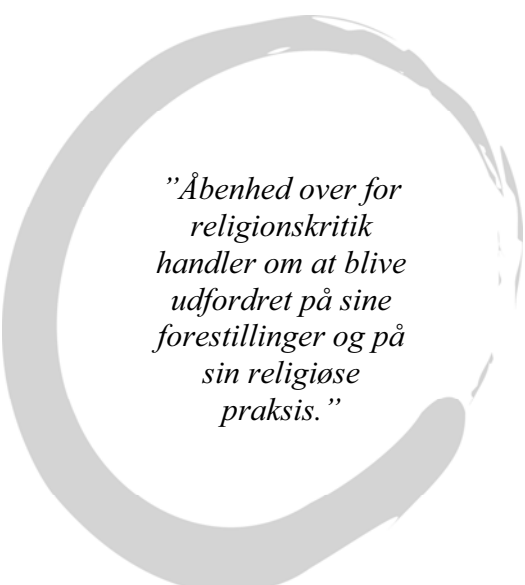
Kritik, forstået som rationel analyse/bedømmelse af religions betydning i samfundet, har naturligvis været legitim, også i islamisk tradition. Men den har for det meste været begrænset af magthaverne og de fortolkninger, som har været tilbøjelige til at guddommeliggøre sharia-lov. Dette har været en hindring for en bredere folkelig forståelse af kritikens positive betydning for islam som religion - til trods for, at der hele tiden har været tænkere, som har fastholdt sammenhæng mellem kritik, idjtihad og udvikling af islamisk tænkning.

Åbenhed over for religionskritik handler om at blive udfordret på sine forestillinger og på sin religiøse praksis. De kritiske udfordringer er altid med til at afklare problemstillinger. Man bliver bedre til at skelne mellem det væsentlige og det uvæsentlige, det sande og det falske. Det samme gælder kritik af religiøs udøvelse: uden den slags kritik bliver det svært at skelne mellem brug og misbrug af religion.

Erfaringer og opfattelse af kritik

Islam har haft en anden historie og en anden erfaring med religionskritik end kristendommen, hvor religionskritik har haft en afgørende betydning. Dermed ikke sagt, at alle kristne hele tiden har været åbne over for religionskritik. Man kan dog konstatere, at den moderne kristendom - pga. sit historiske forløb, præget af oplysning, sekularisering og religionskritik - er tilbøjelig til at opfatte kritik som noget neutralt og endda positivt.

Begrebet kritik er dybt forankret i oplysningsrationalitet og fornuftstænkning, og i den forbindelse har den moderne rationalistiske religionsfilosofi haft en afgørende betydning. Man kan bare nævne Immanuel Kant. Hans tre former for kritik: nemlig af den rene fornuft, den praktiske fornuft og den æstetiske fornuft (dømmekraft), som bygger på en analyse af menneskets erkendelsesmæssige evner, var med til at åbne for en ny måde at forstå religionen og religionskritik på.

"Åbenhed over for religionskritik handler om at blive udfordret på sine forestillinger og på sin religiøse praksis."

I den islamiske middelalder var religionskritik forankret i en tilsvarende filosofi. Her kan der nævnes Ibn Rushd (d. 1198) og Ibn Khaldun (d. 1406) som forkæmpere for en rationel kritisk fortolkning af henholdsvis islam og islamiske samfund. Men udviklingen i islam kom til at gå i en anden retning i forhold til den udvikling, som Europa oplevede siden 1400-tallet. Af forskellige årsager (blot for at nævne enkelte: opløsning af islamiske riger, politisk og kulturel krise, kolonialisme, fremgang for rigide fortolkninger og radikale bevægelser) opfattede muslimerne i den efterfølgende periode religionskritik som noget negativt og uønsket.

Også i moderne tid identificerer mange muslimer religionskritik med religionsbenægtelse og problematisering af religion ud fra et ikke-religiøst udgangspunkt. Religionskritik bliver således betegnet som værende antireligiøs.

Moderne vestlige religionskritikere som Marx (d. 1831) og Feuerbach (d. 1872) er ikke ukendte for muslimerne. Men de har - til forskel fra moderne kristne teologer - ikke gjort noget ud af at internalisere disse filosofers kritiske overvejelser i en nytolkning af forholdet mellem religion og samfund. Marx blev opfattet som en ateistisk tænker, og til trods for sympati for hans sociale teori og forsøget på at integrere den i egne samfund (flere arabiske samfund var i den postkoloniale periode præget af socialistiske ideologier), blev hans religionskritik afvist som irrelevant.

Som bekendt opfattede Marx religionen som en slags virkelighedsflugt, hvor man i stedet for at gøre noget ved de dårlige materielle vilkår, søger trøst i religionens illusioner. På den anden side så han på religion som et værktøj i magthavernes hænder. Dermed kunne de holde folk nede ved at flytte deres opmærksomhed fra de økonomisk dårlige vilkår til en eskatologisk lykke, et fremtidigt himmerige i en anden verden. Derfor hævdede han, at religion var illusorisk trøst – opium til folket.

Ludwig Feuerbach var teolog, og hans kritik var rettet mod teologien. Han fokuserede ikke på Gud, men på mennesket og naturen. Hans tanker om at bringe filosofi og teologi ned på jorden er dog ikke ensbetydende med en benægtelse af Gud og det åndelige. Hans mål var at gøre teologi og religionsfilosofi human, nærværende (få den til at hænge sammen med menneskets konkrete vilkår, ønsker og behov). Man kan konkludere, at hans overvejelser mere vedrører mennesket end Gud (al teologi er et menneskeligt produkt) og at hans betragtninger minder om ateisme, idet han radikaliserer sin kritik og påstår, at Gud (defineret af teologi) også er et menneskeligt produkt. Men han har aldrig selv erklæret sig som ateist.

En kontekstuel læsning af Marx og Feuerbach i islamisk sammenhæng kunne imidlertid være med til at skabe opmærksomheden om islams befrielsespotentiale, når det gælder etablering af social retfærdighed. Som eksempel herpå kan nævnes den ægyptiske filosof Hassan Hanafi. Han har nemlig studeret europæiske filosoffer, inkl. Marx og Feuerbach og han fremhæver også, at religion i første omgang handler om at forstå virkeligheden - denne verden og dernæst om at forstå Gud. For religionens mål er at løse menneskets problemer og skabe et retfærdigt samfund. Hanafi har også formuleret en islamisk befrielsesteologi, der ifølge ham betegner en bevægelse fra logos til praksis, fra Gud til jorden, og som har det mål at befri muslimer fra falsk bevidsthed.

Religiøs (selv)kritik i islam: teologisk og historisk

Ifølge den marokkanske filosofiprofessor Al-Jabri er kritikken af den arabiske fornuft (den arabiske logik og forholdet til sproget) en grundlæggende forudsætning for islams intellektuelle renæssance. Både han og Hanafi påstår, at kritikprincippet er indbygget i Koranen (da den opfordrer til kritisk refleksion og samfundsreform), og det bliver objektiviseret som historisk kritik allerede i 1300-tallet af bl.a. Ibn Khaldun, som også anses for at være forgænger for moderne sociologi. Derimod begyndte den vestlige tradition først på et senere tidspunkt at kritisere kirke, præsteskab og politisk brug af religion, siger de.

Ifølge Al-Jabri kan man ikke forstå islams udfordring uden en kritisk analyse af islams tidligste periode og etableringen af det muslimske samfund under profetens ledelse. Hanafi understreger, at islams autenticitet, inklusiv autenticiteten af en hellig tekst, forudsætter kritik.

Sådan gjorde muslimske filosoffer og sufier helt fra begyndelsen.

Et af de første eksempler på religiøs kritik kom fra Hasan Al-Basri (d. 728). Han var kritisk over for den "officielle" islam. Han stod i opposition til kaliffen i Damaskus (skrev breve til ham) og etablerede sin egen skole – qadariyya, kendt bl.a. for afvisning af prædestinationslæren (at Gud har forudbestemt menneskets handlinger), men også for at være kilde til mutazila-skolen – en af de første teologiske skoler i islam.

*"En generel
sufi-tanke er:
Ingen selvkontrol
uden selvkritik."*

Den kvindelige sufi Rabia Adawiya (d. 805) var en af de stærkeste religionskritikere i islams historie. Hun levede i en tid, da religionskritik var legitimt, og hun vendte sig især imod formalistisk islam og et selvsket forhold til Gud. Hun er bl.a. blevet kendt for sine digte om den rene, uselvviske kærlighed.

En generel sufi-tanke er: Ingen selvkontrol uden selvkritik.

Filosoffen Al-Farabi, som argumenterede for universaliteten af Aristoteles' logik, og som udformede den første islamiske politiske teori (skrev bl.a. om den perfekte islamiske stat med forbillede i Platons stat), fastholder logisk tænkning som kriterium for enhver religiøs fortolkning.

Ibn Rushd forsøgte at fastholde filosofisk rationalisme som grundlag for alle islamiske videnskaber. Samtidig ønskede han at adskille de filosofiske sandhedskriterier fra de religiøse (og hermed åbner han op for sekulariseringen).

Senere har Ibn Arabi anset selvkritik som en betingelse for religiøsitet. Selvkritik er ligesom en lampe i den troendes hjerte - den tiltrækker Guds barmhjertighed og holder fast i Guds nærhed.

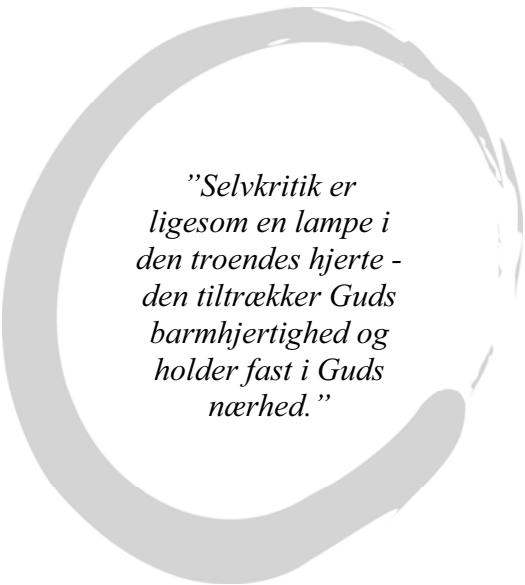
Religionskritikkens indhold indenfor islam

Tekstkritik (Korankritik og hadith-kritik):

Der er store forskelle i skriftsyn. Koranens status i islam kan sammenlignes med Jesu status i kristendommen. Det er selve åbenbaringen. Der har eksisteret kritiske fortolkninger af Koranen, inklusive diskussionen om hvorvidt Koranen er Guds skabte eller uskabte ord. Men der har også været en grænse for korankritik. En grænse, der er sat af Koranens guddommelighed. For hvis man benægter Koranens guddommelighed og afviser Muhammed som en profet, der har modtaget åbenbaringer, så er det ikke længere islam.

En fortolkning som fastholder den historiske dimension af åbenbaringen, anfægter dog ikke nødvendigvis åbenbaringen selv – dens guddommelighed. Ligesom fastholdelsen af den historiske Jesus ikke er ensbetydende med afvisning af Jesu guddommelighed.

Man må skelne mellem åbenbaringen og fortolkningen af den, mellem hellig tekst og dens fortolkning. Moderne muslimske tænkere som Fazlur Rahman, Muhammed Arkoun, Abdolkarim Soroush, Nasr Abu Zayd er nogle af de mest radikale korankritikere, og deres kritik er banebrydende indenfor koranfortolkning.

*"Selvkritik er
ligesom en lampe i
den troendes hjerte -
den tiltrækker Guds
barmhjertighed og
holder fast i Guds
nærhed."*

Udover kritisk tolkning af Koranen kender islam også til hadith-kritik, dvs. kritik af overleveringer om profeten Muhammed. Muslimer har udviklet en historisk-kritisk hadith-videnskab, hvor man nøje har undersøgt troværdigheden af overleveringer. Havde man ikke haft en sådan kritisk tilgang, hvordan mon det så ville være gået hadith-overleveringerne? Grundlæggeren af en af sunni fiqh-skolerne, Abu Hanifa, var blandt de første, der underlagde hadith-fortolkning en rationel kritik. Diskussioner mellem sunnier og shiitter om hadith-troværdighed er også en del af den kritiske analyse af hadith-materialet.

Moderne muslimsk hadith-kritik har fokuseret på, om hvorvidt hadith kan bruges som hovedkriterium for koranfortolkning, eller om den kan bruges som

kontekstuel fortolkning. Eksempler på den type kritik kommer bl.a. fra Sayyid Ahmad Khan, Muhammed Abduh og Fazlur Rahman. De argumenterer for, at hadiths troværdighed skal verificeres af Koranen (ikke omvendt), og at hadith har en historisk betydning.

Traditionskritik (sharia, taqlid):

Tradition har noget at gøre med kontinuitet. Det betyder, at enhver reform, som ikke betyder brud, kan tolereres. Det samme gælder forholdet til interaktion med "de andre". Det er OK at hente inspiration fra de andre og lære af dem, så længe det ikke ændrer din identitet.

Muslimer har i enkelte perioder været meget åbne over for andre. I andre perioder har de været lukkede og bange. Dette er igen et meget komplekst, kulturelt og socio-politisk fænomen, som der ikke er plads til at analysere her.

Hvis vi tager det aktuelle forhold mellem Vesten og islam, kan vi fornemme problemet med tradition og identitet. Begge parter spejles i hinanden og definerer sig selv i forhold til den anden part. Mange opfatter den anden part både som en trussel og som en samarbejdspartner. For mange muslimer er Vesten både en kilde til viden og til problemer.

Vestlige kristne og muslimer har i de sidste århundreder stået over for en fælles udfordring: At definere forholdet mellem religion og modernitet. At forstå religionens betydning i det moderne samfund, som altså ikke bygger på de traditionelle mønstre. Denne udfordring har været særlig akut for muslimer, især siden begyndelsen af 1900-tallet. Den begyndende optimisme med hensyn til at reformere muslimsk tradition med udgangspunkt i en kritisk, rationel forståelse af de aktuelle forhold samt forsøget på at udvikle en ny idjtihad (hvor man forener Koranens universalitet og moderne vestlig videnskab), blev ikke en voldsom stor succes.

I stedet for at videreudvikle tanken om selvkritik har de nye politiske og religiøse eliter - som opstod under og umiddelbart efter kolonitiden - snarere manipuleret moderniteten. Der opstod bevægelser, som advokerede for afvisning af moderniteten som noget vestligt, og som proklamerede en tilbagevenden til kilderne (Koranen og sunna) og søgte efter en genoprettelse af det "ægte" islamiske samfund (salafiya, islamister) eller en genetablering af islamiske traditioner (traditionalister). Parallelt hermed har enkelte muslimske tænkere arbejdet videre med nytænkning af både tradition og modernitet og tanken om, hvordan islamisk teologi kan forenes med moderniteten.

Institutionskritik (khalifa, umma, idjma-ilm):

Kendetegnende for disse tænkere er et radikalt nyt syn på islams grundbegreber og forholdet mellem religion og politik. En af de første til at udfordre den traditionelle samfundsopfattelse var den ægyptiske tænker Ali Abderrazik. Han stillede spørgsmål ved, om Koranen og profetens sunna overhovedet taler om en islamisk stat. Han markerede sig som en sekulær tænker og indledte sine skrifter med et essay om Muhammeds politiske rolle: "Was the Prophet a King?", som han skrev i 1925. Den islamiske samfundsmodel blev senere diskuteret og kritiseret af bl.a. F. Rahman. Han argumenterer imod den dominerende styremodel blandt muslimer, hvor de i stedet for at fastholde shura (gensidig rådgivning), som er Koranens eneste politiske princip, og derudfra udvikle en islamisk republikansk samfundsmodel, foretrak monarki i form af kalifatet (i historien) og kongeriget (i nutiden).

M. Arkoun har gjort meget ud af at foretage en dekonstruktion af islamisk ortodoksi med henblik på at forklare dens ideologiske baggrund og påvise, at de konkrete samfundsformer er udtryk for en ideologisk tolkning af islam. Ziauddin Sardar fremfører en epistemologisk kritik af islamisk tradition med kritisk fokus på idjtihad og sharia. Ifølge ham har muslimerne først reduceret idjtihad til nytænkning om de perifere ting og har hævet sharia-lov op på guddommeligt niveau, hvilket har

blokeret for en udvikling. Amina Wadut, som foretager en hermeneutisk kritik af islamisk ortodoksi, argumenterer for den såkaldte "Gender jihad" – kvinder må inkluderes i islamfortolkningen. Kvinder har også ret til at være politiske og religiøse ledere.

Forudsætninger for og forventninger til religionskritik i islam

Hvad er forudsætningen for at være selvkritisk og åben for kritik? At være stærk, at have overskud og at have magt? Har man det svært, har man ikke overskud og magt, og så er der som regel ikke megen plads for selvkritik. Man er mere indstillet på forsvar, opfatter man kritik som angreb (*er der ikke noget galt i sidste sætning?*).

Men kritikken er også et socialt fænomen. Uden fri tænkning er der ingen kritik. Og det er en kendsgerning, at mange muslimske samfund ikke er så åbne for fri tænkning og kritik af autoriteter. Da Abu Zayd formulerede sit kritiske syn på Koranen som en tekst, der skal fortolkes ligesom alle andre tekster, blev det opfattet som en benægtelse af Koranens guddommelighed. Han blev fyret fra Al-Azhar, blev erklæret frafalden i 1995 og måtte forlade Ægypten. Senere fik han lov til at vende tilbage. Fazlur Rahman havde lignende problemer i Pakistan i 1960 og Soroush i Iran i 1990'erne.

Muslimer er konstant under pres fra andre for at øve religionskritik efter vestligt mønster. Fra reformistisk-protestantiske kredse efterlyses der en muslimsk Luther. Dette er naturligvis ganske legitimt. Der er også muslimske tænkere, som foretager en radikal kritik af islam, men deres reformideer kan ikke have en øjeblikkelig virkning. Det gjaldt også Luther og andre kristne reformatorer. Man må huske, at religionskritik indenfor kristendommen først blev til alvor i slutningen af 1700-tallet. Bauer, Feuerbach, Marx levede alle sammen i det 19. århundrede.

Det handler altså om at forstå religionskritik i historisk sammenhæng; om at forstå reale muligheder for islams reform og om at forholde sig til muslimernes egen forståelse af islam.

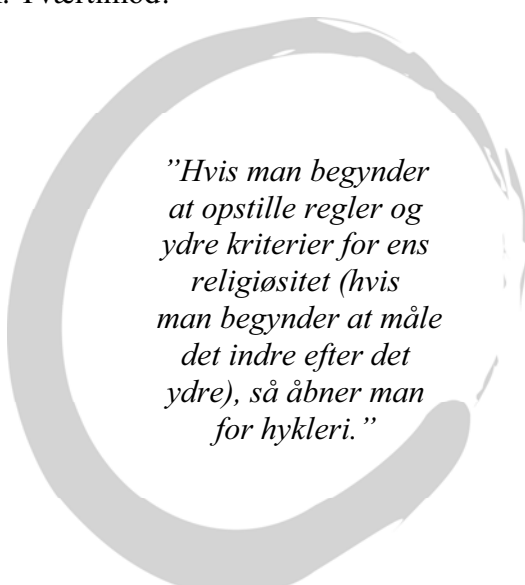
I stedet for at presse muslimerne til at tage afstand fra sharia, må man hellere gå i dialog med dem for at afklare sharia-begreb og forstå mulighederne for dens reform indefra.

Det er fx urimeligt at kræve, at en troende muslim skal tage afstand fra bønseudøvelse, faste, zakat osv., som ifølge islams ortodoksi udgør centrale dele af sharia, men man kan godt kræve afstandtagen fra nogle gamle strafferegler såsom dødsstraf for frafald eller stening for utugt, som var indført i sharia-lovgivning under bestemte politiske forhold, og som vel at mærke, de fleste muslimer i dag ikke bryder sig om.

Sharialovgivning er i det hele taget ikke hævet over kritik. Tværtimod!

Netop i forhold til de centrale elementer af sharia viser det sig, hvor svært det kan være at lovgive. For det handler om at lovgive om en personlig tro. Det er Gud alene, der ved, hvor religiøs jeg er, hvordan jeg tror, hvor mange bønner jeg beder, om jeg faster eller bryder fasten i det skjulte, om jeg afgiver min skattepligtige indkomst korrekt eller ej. Og hvis man begynder at opstille regler og ydre kriterier for ens religiøsitet (hvis man begynder at måle det indre efter det ydre), så åbner man for hykleri. Jeg kan opfylde alle kriterier - også uden af være troende.

Abdolkarim Soroush' kritik af det iranske styre vedrører netop dette forhold. Staten, magthaverne og de religiøse autoriteter kan ikke - kan aldrig - indblæse religionen i folk.

"Hvis man begynder at opstille regler og ydre kriterier for ens religiøsitet (hvis man begynder at måle det indre efter det ydre), så åbner man for hykleri."

Han er en af de moderne muslimske tænkere, som fastholder princippet om, at der er forskel på islam og islamfortolkning. Han skelner mellem islam som sandhed, der relaterer til Guds åbenbaring, og islam som et kulturelt og politisk system, som relaterer til menneskelig fortolkning af åbenbaring. I den forbindelse kan religionskritik, forstået som kritik af islamisk ideologi og muslimers praksis, være med til at markere det menneskelige i islam på den ene side og rense islams ægte lære fra det falske og hykleriske på den anden side.

En inspiration til principiel og konstruktiv kritik kan hentes hos den danske filosof Søren Kierkegaard. Ethvert religiøst menneske - ikke mindst den, der påtager sig fortolkerens rolle - må passe på ikke at sammenblande det menneskelige og det guddommelige, det relative og det absolutte.

For islams hovedprincip – det der afspejler tawhid-læren, og som profeten Muhammed var meget opmærksom på - er en streng adskillelse mellem det guddommelige og det menneskelige. Muhammed opfordrede muslimerne til at nedskrive åbenbaringerne, men forbød dem at nedskrive hans egne ord, for at de ikke skulle forveksles med Koranen. Foretager man ikke denne adskillelse, løber man en risiko for at havne i shirk (det at gøre nogen eller noget lige med Gud/det guddommelige) – og det er den største synd, man kan begå ifølge islam.

Hvis religionskritik tjener dette mål, så er den ikke kun positiv og ønskelig, men også nødvendig.

Debat

I den efterfølgende debat blev det bl.a. drøftet, at vi som kristne og muslimer skal turde gå ind i kritikken. I stedet for at sige, at vi ikke ønsker kritik, skal vi gå med på kritikken. Kritik er ikke nødvendigvis ondskabsfuldt, men kan faktisk føre til noget godt. Vi skal som kristne og muslimer selv være kritiske i forhold til, om der er mere, der kan kritiseres end det allerede er tilfældet.

Ligeledes skal vi vise den kritiske omverden, at vi er selvkritiske.

Det blev også pointeret, at kritikken ikke bare skal være til for kritikkens skyld. Det er vigtigt, at afklare hvad det er man kritiserer, og hvorfor man kritiserer det, man gør.

Det første skridt i kritikken er, at man forstår hinanden. Som muslim kan man bruge meget energi på at forsvare sig selv. Den energi kan og skal bruges bedre. Derfor skal vi blive bedre til at forstå hinanden og være åbne over for hinanden.

Et tredje emne, der blev berørt i debatten, var, at det er vigtigt at have konteksten med, når vi taler om religions- og selvkritik. For her kan også politiske og sociale forhold spille en rolle.

Paneldebat om ”Indblik i religiøs selvkritik i Danmark”

Paneldebatten blev indledt af ordstyrer Malene Fenger-Grøndahl. Hun indledte med at udtrykke et håb om, at vi i debatten måtte komme endnu dybere i emnet religionskritik og selvkritik. Ligeledes udtrykte hun stor glæde over at komme ud og være med der, hvor debatten og ikke mindst mødet foregår på andre præmisser end i medierne. Malene Fenger-Grøndahl pointerede, at det er vigtigt, at vi husker hinanden på, at jorden er gødet, så vi både kan kritisere os selv og hinanden på en god og konstruktiv måde.

Udgangspunktet for paneldebatten var to spørgsmål, som de fire paneldeltagere på forhånd var blevet bedt om at forholde sig til: 1. Hvad er mine erfaringer med religiøs selvkritik? 2. Hvad er fokuspunkterne i selvkritikken i mine kredse?

Her gengives et resumé af de fire oplæg. Hele paneldebatten kan høre på www.katpod.dk/play.php?podid=10324

Oplæg v. Anne Ehlers

Sognepræst ved Langenæskirken, Århus

Der er mange ord om religion, kristendom og islam, som intet har med kritik at gøre. Ord, som i stedet er hånende og blasfemiske. De fylder desværre meget i det offentlige rum og får meget opmærksomhed. Men de ord har intet med kritik at gøre, fordi ægte kritik grunder på indsigt. Kritik grunder på en lyst til at vide mere, og at man ikke er afvisende, men derimod åben og spørgende og drevet af en trang til at finde flere udtryksformer.

Inden for religionskritikken er det et fælles kriterium, at vi, kristne og muslimer, må træde tilbage og se os selv udefra med de forskelle, der er. Ligeledes må vi arbejde med fælles religiøse standarder og tale i et alment sprog og dermed sætte parentes om konfessionen. Vi må og skal være villige til at forandre vores religiøse sprogbrug til et mere alment sprogbrug.

Jeg vil tage udgangspunkt i et velkendt religiøst udsagn, som måske kan fungere som en brik i en fælles selvkritisk samtale; i det almene udsagn ”Gud er større/størst”. På hebraisk hedder det: ”Allahu Akbar”. Dette hører man ofte i en muslimsk kontekst, som en muslimsk bekendelse, men det kan også ses som et før-konfessionelt udsagn og som et alment religiøst udsagn. Gud er altid større eller størst.

Vi må altså se på det mere alment religiøse. Sætningen ”Gud er større/størst” indgår i de fleste religioner. Gud er større end det, mennesket kan tænke, måle og veje, indse og erkende. Den indsigt, at Gud er større, kan måske få os til at trække på skuldrene af de fornærmelser og tåbeligheder, der i dag siges om religioner. For Gud er altid større/størst end den mest gigantiske perfiditet i en menneskemund.

Sætningen ”Gud er større/størst” forpligter os på en dybere og stærkere afklaring af det, vi mener. Men den forpligter os også på at afholde os fra at instrumentalisere religion, dvs. fra at bruge den til at argumentere med. Vi er i vores fulde ret til at inddrage vores religion i den offentlige debat, men vi kan ikke forvente, at vi kan bruge den til at få mere ret. Vi er forpligtede på noget alment. Gud er altid større og størst end enhver menneskelig lov, retningslinje eller politik. Gud er altid større.

Oplæg v. Safia Aoude

Jurist. Har tilknytning til Det dansksprogede islamiske center, Nørrebro

Jeg forholder mig hver dag til den eksterne religionskritik – ikke mindst i medierne. I Danmark er der en islamkritik, som gør, at uanset hvad man som muslim siger, forklarer eller debatterer, så er det forkert. Hvis man endelig siger noget rigtigt, er det fordi vi bruger *taqija*, så vi er alligevel ikke til at stole på. Det er frustrerende, at det er på den måde.

Selvkritik er vigtigt, når den bruges rigtigt. Når selvkritik bruges rigtigt, giver den

nemlig mulighed for, at man kan tage ansvar for ens egne handlinger og ens egne handlingers konsekvenser.

Den eksterne islamkritik går derimod ofte ud på, at man tvinges til at tage afstand fra f.eks. stening, overgreb på børn osv.

Islam har en lang tradition for intern kritik, debat og dialog, men den ses sjældent i Danmark. Jeg kan som muslim komme i dialog med kristne og jøder, men ikke med mine muslimske brødre og søstre. Den dialog er lukket. Her skal vi som muslimer være selvkritiske, for ellers kommer vi ingen vegne. Fællesskabsfølelsen er ikke længere stor nok til, at vi kan gå i dialog med hinanden og kritisere hinanden. Vi mangler dermed selvkritikken internt.

Hvis vi ikke kan kritisere os selv, hvordan skal vi så kunne kritisere andre eller kunne forholde os til ekstern kritik? Den bedste måde at imødekomme kritik på, er igennem sine handlinger at vise, hvad man står for. Det samme med selvkritik. Man kan ikke kritisere sig selv for hvad, man er, men for hvad man gør. Vi må se på vores handlinger.

Oplæg v. Erling Tiedemann

Katolik og tidl. formand for Det etiske Råd

Ecclesia semper reformanda er et latinsk slagord og betyder, at kirken altid skal reformeres. Kirken har brug for at blive reformeret, fordi vi mennesker har bragt den på forkert kurs. Men kirken skal ikke bare reformeres, den må også opdateres. Det ligger i dens væsen, dens budskab og dens selvforståelse. Den må hele tiden reformeres, genformuleres og udfoldes under Guds ånds virke. Men indholdet skal ikke ændres, forkortes eller tilføjes noget nyt. Et af værktøjerne til denne reformering er religiøs selvkritik.

Jeg vil tro, at muslimer måske vil have let ved at forstå mig, når jeg siger, at selvkritikken ikke handler om at få skiftet religionens kerne ud med noget nyt. Det handler derimod om at fastholde religionens kerne og om at få den udtrykt på en måde, så nutiden bedre kan forbinde noget med den. Det drejer sig altid om stor trofasthed over for troen, der hviler på Guds åbenbaring. Og samtidig handler det om at forholde sig selvkritisk til den måde, vi formidler budskabet videre til andre.

Det uændrede må hele tiden siges på en ny og ukendt måde. Vi retter det selvkritiske lys mod vores tilbøjelighed til at tro, at vi til enhver tid er færdige med at grave hele den skat op, der ligger i vores tro.

Pave Benedikt holdt en forelæsning i Regensburg, og her kom det synspunkt, som må være styrende for vores selvkritik i en katolsk aftapning, frem: "Det at handle i strid med fornuften er imod Guds væsen". Vi tror som kristne, at vi er skabt i Guds billede, dvs. at vi med vores fornuft og rationalitet har en lighed med Gud, selvom ligheden overgås af den ulighed der er mellem Gud og mennesker. For Gud er altid større/størst.

Vi betragter ikke tro og fornuft som to ting, der udelukker hinden. Tro og fornuft er som to vinger, ved hjælp af hvilke menneskeånden søger at løfte sig mod sandheden. For i sidste ende er det den religiøse sandhed, som er enhver ægte religionskritiks opgave ydmygt at være med til at søge - og om muligt at nå frem til.

Oplæg v. Abdul Wahid Pedersen

Imam. Danish Muslim Aid, København

Jeg vil gerne starte med at pege på tre grunde til, at det måske ikke står så godt til med den interne kritik i islam som det kunne gøre:

For det første: Vi skal se langt tilbage i den islamiske historie, hvor der engang var nogle lærde og indflydelsesrige folk. De lukkede 'en stor dør i', da de mente, at nu var al 'udledning' (fortolkning) fra de grundlæggende tekster gjort, og dermed var der ikke mere at gøre. Dette er ikke særligt fremmende for en selvkritisk holdning til trosgrundlaget i islam.

For det andet: Størstedelen af den muslimske verden har igennem lang tid været besat af fremmede magter. Det er først inden for de sidste 100 år, at de fleste nationer igen er blevet selvstændige. Deres bestræbelse på at få reetableret sig som muslimske nationer har været meget lidt fremadrettet.

For det tredje: Når vi ser på vores lokale forhold i Danmark, taler vi om muslimske samfund, som sociologisk set er meget unge. Samfundene af muslimer har måske 50 år på bagen og det er derfor meget unge konstellationer, vi taler om og ydermere meget stærkt opsplittede konstellationer.

Der kan dermed være mange gode grunde til, at det ikke er gået så godt med kritikken ind ad til i islam. Dette betyder dog ikke, at kritikken ikke skal være der – for det skal den naturligvis. Og i et vist omfang er den der også og vil nok også blive stærkere og stærkere med tiden.

Jeg tror, vi vil se den interne kritik udvikle sig. Men der er nogle grundting og en kerne, som vi holder fast ved. Det går ikke ud på at skulle ændre på det grundlæggende i vores religion. Det går ud på at kontekstualisere og forstå, at religion er noget der udledes i menneskeskikkelse. Religion foregår blandt levende mennesker og er dermed genstand for en dynamik.

En af de måder man kan kritisere på, er ved at være praktisk. Det er en måde jeg selv holder af at kritisere på. Fx har jeg på mit kontor en shiamuslim som min nærmeste medarbejder. Det er der mange, der har været meget pikeret over. Hvordan kan jeg som sunnimuslim have en shiamuslim siddende ved siden af? Er det ikke at gå over stregen? Hvis jeg i stedet havde haft en kristen eller en ateist siddende, var der ingen, der havde brokket sig. Jeg tror, man også kender til dette i den kristne verden. Kritikken i egne rækker er af og til sværere end den er udadtil.

En anden måde at kritisere på, er ved at være fræk og flabet. Fx ved at stifte en bevægelse, som hedder "Muslimer for danske svins rettigheder", som jeg har stiftet. Det er en måde at prikke lidt til mit religiøse bagland. Lad os komme ned i gear og tage det på den humoristiske måde, men også alvorligt. For det er alvorligt at bekymre sig om dyrevelfærd – også i islam. Det er enormt befriende når vi flytter os fra det selvhøjtidelige og kommer ned på et mere folkeligt plan, hvor der er plads til noget selvironi.

Debat

Efter de fire oplæg var der en god debat, hvor der bl.a. blev diskuteret hvad forudsætningerne er for, at man kan udføre en selvkritik, som fører længere ind til kernen. Her blev det pointeret, at det er vigtigt med et rum for kritikken. Et rum hvor kritikken kan foregå på en god og ligeværdig måde, så vi sammen skaber et åndehul. Ligeledes blev det understreget, at det er vigtigt med selvironi, hvilket er lettest at have, hvis man har en ro og styrke i sin religion.

Som et eksempel på, at ekstern kritik kan føre til selvkritik, blev karikaturkrisen nævnt. Karikaturkrisen førte til et kig indad i den muslimske verden. Da tegninger første gang blev trykt vakte det voldsomme oprør, hvorimod der ikke var den store reaktion, da de blev gentrykt. Man havde været i tænkeboks og var i kraft af krisen blevet selvreflekterende.

I folkekirkeregi er der også eksempler på, at ekstern kritik har ført til selvkritik - fx indførelsen af kvindelige præster. Her kom der en ekstern kritik, som førte til, at der blev skabt en intern debat. I dag er der et flertal af kvindelige præster i den danske folkekirke.

Endelig blev det også drøftet hvor selvkritikken er vigtigst, og hvordan vi undgår at blive for magelige. Her blev der fra muslimsk side udtrykt et ønske om at få en tænketank, hvor religionskritik kan debatteres, gerne sammen med kristne. Hvor det er muligt at diskutere det, der sker i samfundet, og hvor man sammen kan være proaktive og troværdige overfor omverdenen.

Fra kristen side blev det understreget, at præster i folkekirken også skal varetage opgaver vedrørende oplysning om det at have en religiøs tydning af tilværelsen. Der er mange, der er religionsforskrækkede eller kirkeforskrækkede i dag. Som præst skal man komme dem i møde med oplysning eller formidling og ikke altid kun som forkynder. Dette bidrager til et mere nuanceret billede af religion i Danmark i dag.

Sammensætning af styringsgruppen

Den nuværende styringsgruppe for Kristent Muslimskt Samtaleforum lagde op til en indledende drøftelse af, hvordan styringsgruppen for KMS i fremtiden skal sammensættes. Det sker ud fra en overvejelse om, at det i fremtiden er ønskeligt, at man som medlem i styringsgruppen repræsenterer og er valgt af en organisation. Det indebærer bl.a. en forpligtelse til at bringe kommunikation begge veje.

Annette Bennedsgaard pegede på, at der kan være fordele og styrker i, at alle i styringsgruppen repræsenterer en organisation. Det er samtidig vigtigt, at arbejdet i styringsgruppen er bredt og repræsenterer en bredde på både den kristne og muslimske side.

Efter Annette Bennedsgaards oplæg var der mulighed for at kommentere på styringsgruppens forslag. Her blev det bl.a. bemærket, at det også er vigtigt at sikre bredden i KMS. Den store bredde vil ikke altid kunne være til stede kun gennem valgte repræsentanter fra organisationer mv. Ligeledes blev der peget på, at det er vigtigt, at styringsgruppen er sammensat af folk, der har interessen og lysten til arbejdet. Man skal være repræsentativ, men også aktiv.

Der blev ikke truffet en endelig beslutning på konferencen vedrørende en ny måde at sammensætte styringsgruppen på. Men det blev besluttet, at styringsgruppen arbejder videre ud fra drøftelsen.

Pressemeddelelse

Pressemeddelelsen blev gennemgået, rettet og vedtaget. Pressemeddelelsen kan læses på s. 39

Valg af ny styringsgruppe

For første gang i KMS' historie, blev der afholdt kampvalg til styringsgruppen. Det skete, da der på konferencen blev foreslået to muslimske medlemmer til styringsgruppen – ud over de fem muslimer, som den siddende styringsgruppe havde foreslået. Ved en skriftlig afstemning valgte de muslimske konferencedeltagere (blandt de syv kandidater) fem nye muslimske styringsgruppemedlemmer.

På den kristne side blev der ikke opstillet flere kandidater, og dermed blev der ikke afholdt kampvalg for de kristne styringsgruppemedlemmer.

Styringsgruppen for Kristent Muslimsk Samtaleforum 2011 ser således ud:
Muslimer:

- Yasar Kanber, Dialog Forum
- Haleema Uppal, Minhaj ul Quran og Dansk Muslimsk Union
- Sami Küçükakin, Muslimernes Fællesråd og Dialog Forum
- Jihad al-Farra, Dansk Islamisk Råd
- Safia Aoude

Kristne:

- Inge Lise Pedersen, Landsforeningen af Menighedsråd
- Erling Tiedemann, Danske kirkers Råd og Den katolske Kirke
- Annette Bennedsgaard, Folkekirke og Religionsmøde
- Holger Lam, Frikirkeforum, Baptistkirken
- Karina Dahlmann, Tværkulturelt udvalg i Haderslev Stift

Forslag til tema for KMS konferencen 2011

Formandskabet for Kristent Muslimsk Samtaleforum, Isa Kuyucuoglu og Annette Bennedsgaard, lagde op til, at alle kom med input og forslag til temaet for den sjette conference for kristne og muslimske ledere i 2011.

Som indledning til denne drøftelse blev temaer fra tidligere konferencer i Kristent Muslimsk Samtaleforum gennemgået:

- Anden conference: Naboskab og medborgerskab
- Tredje conference: Religion i frihed – frihed i religion
- Fjerde conference: Sammen i Danmark med forskelle og ligheder
- Femte conference: Selvkritik hos kristne og muslimer - og forholdet til ekstern kritik

Følgende temaer blev herefter forslået:

- Religion og samfund
- Islam, kristendom og modernitet. Med henblik på de sekulariseringens udfordringer
- Politik og religion: Kristendommens og islams politiske rolle i Danmark
- Religionslighed – hvad forstår vi ved det?
- Religionsmøde på gadeplan
- Religion på arbejdspladsen
- Islamofobi/religionsfobi
- Ateisme - hvorfor skal religion blandes ind i samfundet? ’

- Hvorfor blander politikerne sig i det religiøse?
- Rummelighed inden for religion
- At være religiøs i det moderne samfund

Derudover blev der stillet forslag om at arbejde i mindre grupper og workshops på konferencerne.

Afslutning

På vegne af styringsgruppen i Kristent Muslimsk Samtaleforum takkede Annette Bennedsgaard for dagen og alles deltagelse på den femte konference. Hun udtrykte stor glæde over dagens indhold – oplæg, debat og samtaler.

Der lød en stor tak til Andreas Holsting fra Den katolske Kirke for hans hjælp og opvartning i løbet af dagen.

Den sjette konference for kristne og muslimske ledere afholdes den 18.-19. november 2011 i København. Minhaj ul Quran International Denmark er værter for konferencen.

Åben studiedag om "Religiøse bygninger i det offentlige rum"

Program fredag d. 29.oktober 2010

- Kl. 15.00 Velkomst og præsentation af studiedagens program v. formand for Kristent Muslimsk Samtaleforum, Isa Kuyucuoglu og generalsekretær Kåre Schelde Christensen, Folkekirke og Religionsmøde
- Kl. 15.30 Religion i det offentlige rum v. formand for Landsforeningen af Menighedsråd Inge Lise Pedersen
- Kl. 16.15 Debat og samtale med oplægsholder
- Kl. 16.45 Pause med kaffe/the
- Kl. 17.15 Baggrund og overvejelser bag nye moskeer og kirke i København
- Kl. 17.25 1. oplæg: Moskebyggeri på Amager, v. formand for Muslimernes Fællesråd, læge Asmat Mojaddedi
- Kl. 17.42 2. oplæg: Kirkebyggeri i Sydhavnen, v. provst Sten Wenzel-Petersen
- Kl. 17.57 3. oplæg: Moskebyggeri på Nørrebro/Vibevej, v. talsmand Majid Sairafianpour
Ordstyrer: Ph.d. i interkulturelle studier Mogens S. Mogensen
- Kl. 18.15 Debat og samtale
- Kl. 18.55 Afrunding på studiedagen

Velkomst v. Isa Kuyucuoglu og Kåre Schelde Christensen

Formand for Kristent Muslimsk Samtaleforum, Isa Kuyucuoglu, bød velkommen til studiedagen i Kristent Muslimsk Samtaleforum. Temaet for studiedagen var "Religiøse bygninger i det offentlige rum – formål, funktion, kriterier og symbolsk betydning". Der var ca. 70 deltagere til studiedagen, som blev afholdt i Trinitatis Kirkes sognehus.

Isa Kuyucuoglu takkede Trinitatis Kirke for lån af lokaler og udtrykte stor glæde over det store fremmøde.

Generalsekretær i Folkekirke og Religionsmøde, Kåre Schelde Christensen, præsenterede studiedagens tema med følgende ord: "Oftentimes handler det om for og imod nybyggeri af kirker og moskeer, men i dag skal det handle om overvejelserne der ligger bag. Hvilke overvejelser gør man sig i forbindelse med nybyggeri af kirker og moskeer - og er det de samme? Og ikke mindst er det vigtigt at belyse, hvad har man tænkt sig, der skal foregå i disse bygninger? Det er overvejelser som disse, vi i dag skal belyse og drøfte."

Religion i det offentlige rum

Tale af Inge Lise Pedersen, formand for Landsforeningen af Menighedsråd

Optagetheden af religionens plads i det offentlige rum er ny i Danmark. Den forudsætter en privatisering af tro og religion som bygger på en gennemført individualistisk indstilling til disse forhold, og som derfor kategoriserer religionsudøvelse som privatliv, ikke offentlighed. Samtidig er der en tendens i retning af at opfatte religionsfrihed som frihed fra religion, ja fra at blive udsat for at høre eller se andres religionsudøvelse i form af kirkeklokker eller bønnekald. Vi skal ikke langt tilbage før det var anderledes.

I 1949 fejrede man den danske grundlovs 100 års dag. Grundlovsdagen, som jo er den 5. juni, faldt tilfældigvis på pinsedag, og jeg kan tydeligt huske (og det kan jeg nok fordi det var min 10 års fødselsdag!) at jeg var med min far i kirke om formiddagen, og om eftermiddagen til grundlovsfest i præstegårdshaven med en politisk taler, højst sandsynligt et af de fynske folketingsmedlemmer for partiet Venstre.

Uden at have gjort nogen arkivstudier tør jeg også godt påstå at sådan foregik det også i rigtig mange andre sogne den dag, især landsogne måske, og jeg er også temmelig sikker på at der blev trukket en hel del forbindelseslinjer fra prædikenen i kirken til grundlovsjubilæet og måske også fra grundlovsfesten til pinsen. Det skulle heller ikke undre mig om der var nogen der snakkede om folkeånd og Helligånd på en måde der var mere forbindende end adskillende.

Der var bestemt ingen skarpe skel mellem den ene og den anden fest, og det var også højst den kommunistiske avis Land og Folk og måske avisen Politiken som talerør for hovedstadsradikalismen, der overhovedet ville kommentere at det var sådan landet lå. Det var i den grad selvfølgeligt.

Et halvt hundrede år senere faldt dronningens fødselsdag den 16. april tilfældigvis i påsken og en officiel gudstjeneste i Christiansborg Slotskirke bl.a. for folketing og regering indgik i fejringen af hendes 60 årsdag. Det fremkaldte en hel del kommentarer, om end ikke skarp kritik, og nogle fandt anledning til at pege på at sådan noget kunne endnu lade sig gøre, men det ville formentlig være en utænkelig tanke den dag den fremtidige konge, nuværende kronprins Frederik fyldte 60.

Små fem år senere, den 2. januar 2005, fandt der en officiel gudstjeneste sted i Københavns domkirke i anledning af Tsunamien. Også dette blev kommenteret, og lidt skarpere end den omtalte påskekudstjeneste. Man hæftede sig ved at det var "et enkelt trossamfund" der så at sige på det officielle Danmarks vegne stod for en stor offentlig højtidelighed, med deltagelse fra kongehuset og af mange regeringsmedlemmer, og nogen fandt det upassende at det ikke var en verdslig, a-religiøs højtidelighed, der var det fælles udtryk for den almene forfærdelse og medfølelse.

Og i nytårstalen året efter og fulgt op i en kronik i maj 2006 talte statsminister Anders Fogh Rasmussen så om, at for meget religion i det offentlige rum truede sammenhængskraften i Danmark. I et efterfølgende interview udtalte han "I Danmark er religion og politik adskilt, landet er en demokratisk retsstat, hvor alle borgere er ligestillet uden hensyn til religiøs eller anden baggrund." (interview i Kristeligt Dagblad juli 2006).

Jeg begynder med at nævne disse konkrete begivenheder der siger noget især om folkekirken stilling i det offentlige rum gennem et halvt århundrede, fordi folkekirken jo indtil for nylig har været ramme om næsten alle danskeres religionsudøvelse. Der er en tydelig udviklingslinje fra den tid, da folkekirken var en selvfølgelighed, og man slet ikke diskuterede dagens emne og til de senere års kritiske udsagn.

Nu er jeg jo praktiker inden for dette område, ikke religionssociolog eller på anden vis ekspert inden for området, så jeg vil ikke kaste mig ud i at give en teoretisk fremstilling af forholdet, men snarere forsøge mig med en historisk skildring af hvordan religion og offentlighed, og det vil så især sige kirken og

"Der er en tydelig udviklingslinje fra den tid, da folkekirken var en selvfølgelighed, og man slet ikke diskuterede dagens emne og til de senere års kritiske udsagn."

offentligheden har udviklet sig i Danmark indtil i dag. For på den måde forhåbentlig at bidrage til en bedre forståelse af hvorfor vi står som vi står.

1. Religion og offentlighed i Danmark historisk betragtet

Længst tilbage i vores historie, før kristendommen var kommet til landet, var religiøse ytringer i ekstrem grad offentlige, ja man har indtryk af at blót, dvs. ofringer var livsnerven i den nordiske religion.

Kristendommens komme var derfor ikke udelukkende, ja måske ikke engang først og fremmest, en ændring af noget indre, noget inderligt, men en ændring af sædvaner, skikke, altså offentlige handlinger. Ja, i de gamle tekster omtales skiftet fra asatro til kristentro ikke som et *trosskifte* men som et *skift i sædvaner*; siðaskipti kaldes det i de gamle islandske håndskrifter [Olafr konungr boðaði (dvs. kundgjorde) siðaskipti (Flateyarboki I:310); af siðr 1)'sæd, skik, vane' 2) religion med særligt hensyn til dens forskrifter og skikke].

Der er også mange andre gamle betegnelser der viser, at religion og religionsudøvelse var en offentlig handling, også i den middelalderlige kristendom, fx ordet *soĝn* som betegner dem der søger til gudstjeneste et bestemt sted, altså en offentlig handling.

1.1. Tanker om religion og stat/offentlighed i den evangelisk-lutherske kirke

Siden den danske folkekirke, som jo i århundreder nærmest var en monopolkirke, er evangelisk-luthersk, synes jeg vi kan begynde med reformationen.

Luther skildrede forholdet som at vi lever under to regimenter. I det åndelige regimente er der frihed. Intet menneske må gøre sig selv til Gud og bestemme over andres sjæl. Kirken har til opgave at række evangeliet til folk, og ordet kan altid kun modtages i frihed. I det verdslige regimente kan øvrigheden tvinge det onde menneske til lydighed, og bruge sværdet om nødvendigt.

For Luther er staten altså en formynderstat, og der er ikke frihed i staten, og heller ingen fri offentlig debat. Religiøst er der tale om individualisme, men ikke politisk.

Samfundet var på Luthers tid et standssamfund, og det gør han ikke op med. Alle har faste pladser i hierarkiet, så det er ulighed der er det strukturerende princip i det feudale samfund.

Luthers opgør førte som bekendt til krig i Tyskland. Striden mellem katolikkerne og protestanterne blev i første omgang afsluttet med freden i Augsburg 1555. Ved den blev de to trosretninger ligestillet i Tyskland, således at hvert tysk lands religion skulle bestemmes af dets fyrste. Fyrstens religiøse magt blev knæsat med doktrinen *cujus regio ejus religio*, dvs. den fyrste der har magten i en stat kan bestemme religionen i staten. Der blev altså religionsfrihed for fyrsterne, men ikke for deres undersåtter. De der ikke delte fyrstens tro kunne udvandre.

I Danmark skete der ikke nogen opdeling, alle skulle bekende sig til den evangeliske tro, som var kongens – efterhånden med nogle undtagelser, idet der fra 1600-tallet var nogle jøder fra Altona der fik lov til at slå sig ned i København og Fredericia. I 1700-tallet kom nogle reformerte til fra Brandenburg og endnu senere nogle katolske menigheder, først vist omkring gesandtskaber fra katolske lande.

I perioden indtil 1849 er den evangelisk-lutherske kirke principielt en stats- og monopolkirke i Danmark. Der er ikke religionsfrihed hverken privat eller offentligt.

Men ude i Europa skete der noget:

I 1700-tallet voksede tanken om en sækular stat frem i Frankrig, og om universelle menneskerettigheder forstået som frihed til at udøve religion, uanset om den stemmer med magthavernes, også frihed til at udøve religionen offentligt

2. Hvad mener vi med udtrykket det offentlige rum, hvad er offentlighed for noget og hvordan blev den til?

Selve begrebet offentlighed er et nyere fænomen.

Rent sprogligt betyder offentlig at noget foregår åbenlyst, modsat hemmelig; offen betyder jo åben på tysk (og det er der vi har ordet fra), og det er et ord der på dansk går tilbage til 1700-tallet, mens offentlighed først optræder i 1800-tallet.

Betyder det så at begrebet offentlighed ikke er kendt før engang i 1800-tallet? Nej så enkelt er det ikke: allerede i 1700-tallet talte man om *publikum*, og dermed mente man altså ikke en forsamling der overværede en koncert eller teaterforestilling, men offentligheden, folket, menigmand i forhold til regering eller øvrighed.

Så begrebet offentlighed kender vi fra 1700-tallet, dvs. fra oplysningstiden, men selve ordet offentlighed tages først i brug på dansk 100 år senere.

Hvad enten man kalder det publikum eller offentlighed, så hænger det sammen med fremvæksten af det som senere er blevet kaldt en borgerlig offentlighed (Habermas), som netop er en almenhed der kan adskilles fra staten, og som begynder at få stemme omkring 1800.

2.1. Den borgerlige offentlighed

Den borgerlige offentlighed opstår som et forum for debat om fælles samfundsspørgsmål, altså for politisk debat, og en debat mellem principielt ligestillede. Ingen taler med mere ret end de andre, og alle må argumentere for deres sag.

Denne offentlighed regnes for en forudsætning for et fungerende demokrati.

For nu at forstå dette begreb så godt som muligt kan det være nyttigt at se hvad offentlig står i modsætning til.

1) offentlig vs. hemmelig, dvs. offentlig betyder åbenlyst, synligt for alle. Det er den gamle betydning af ordet.

2) offentlig vs. privat, dvs. offentlig betyder det som vedrører alle, og som offentligheden derfor kan overvære eller få del i eller adgang til. Man taler om offentlig gudsdyrkelse og den offentlige gudstjeneste. Om offentlige anliggender, det offentlige liv og den offentlige mening, dvs. den mening eller anskuelse som næres af flertallet og udtrykkes åbenlyst fx i blade og aviser. Derfor kan man også tale om en offentlig person dvs. en person der træder frem i offentligheden fx som taler eller politiker.

I parentes bemærket: I det bind af *Ordbog over det danske Sprog* der omhandler ordet offentlig (1934) er der interessant nok kun én forbindelse af offentlig + en hunkønsbetegnelse. Det er *en offentlig kvinde* - som betyder en prostitueret. En afspejling af at offentligheden var mændenes gebyr langt op i tiden.

3) offentlig i betydningen officiel, dvs. som stammer fra samfundsmagten, dvs. stat eller kommune. Når talen er om religion i det offentlige rum, er det betydning to af ordet, offentlig som det der vedrører alle. Dermed er det klart at det er en måde at tænke på som ikke har mange hundrede år på bagen, for selve det at skelne mellem det offentlige som identisk med samfundsmagten og så en offentlighed som vedrører alle, men forholder sig frit til staten, er en moderne opfindelse. Og den er først for alvor slået igennem efter 1800 i Danmark.

Det var hverken kristendommen eller reformationen i sig selv der skabte denne situation, selv om de måske ligger bag. Det var en ny opfattelse af forholdet mellem indbyggerne i en stat. Før havde de udelukkende været opfattet som undersåtter, der var underordnet fyrsten, lige som medlemmerne i en husstand var underordnet husstandens overhoved. Alle danskerne hørte til kongens hus, og var

underordnet husordenen i det hus.

Forestillingen om den borgerlige offentlighed finder vi hos Kant omkring 1800. Staten beskrives som en liberal retsstat, hvor den frie borger underkaster sig selv en almen politisk vilje. Det er det almene bedste der styrer handlemåden

I stedet for et standssamfund, hvor folk ikke er lige, men hver har sin bestemte plads, så opfattes staten nu som en kontrakt mellem autonome individer, som principielt er lige dvs. det forudsættes at mennesket er blevet individualiseret ikke blot religiøst, men også politisk. For at afklare det fælles bedste, må man have et rum hvor man kan tale frit om fælles problemer, dvs. om samfundsforhold som jo er relevante for alle borgerne i staten. Undersåtten bliver til borger og styreformen demokrati. Det er dog kun mændene der har fuld myndighed og stemmeret, og som kan deltage i den offentlige diskussion.

3. Folkekirke og offentlighed

I Danmark får vi en fri forfatning i 1849, og med den indføres også religionsfrihed.

Religionsfriheden er indskrevet i forfatningen og sikrer alle statens borgere frihed til at udøve deres religion. Den tidligere statskirke bliver til den nuværende folkekirke. Det er altså staten der sikrer alle lige rettigheder, politisk og religiøst.

Religionsfriheden har traditionelt i Danmark været opfattet som en ret til at udøve sin religion offentligt. Vi har derfor ingen tradition for at forbyde religiøse symboler til offentlig brug.

Der bliver fra tid til anden peget på, at lighedsprincippet fører til uniformitet og konformitet, og at det under visse omstændigheder kan føre til en tilintetgørelse af den åndelige frihed (dvs. tros-, ytrings- og samvittighedsfrihed), som er en forudsætning for at et samfund kan udvikle sig frit. Ja, nogle vil mene at den manglende anerkendelse af religion og tro som betydningsskabende faktor i dag truer den åndelige frihed.

4. Religion i det offentlige rum i dagens Danmark

Der er en stigende tendens i retning af at betragte Danmark som et sekulært samfund og religion som en ren privatsag. Samtidig er der en lige så tydelig tendens hen imod en mere åbenlys vedkenden sig en religiøs overbevisning. Situationen er altså tvetydig.

4.1. Religionsfrihed som frihed fra religion

Som noget relativt nyt i Danmark bliver religionsfrihed forstået som frihed *fra* religion, og nogle

anser det for krænkende for deres religionsfrihed (forstået som frihed fra religion), hvis de udsættes fx for religiøse symboler i offentligheden, det være sig tørklæder eller kors. Derfor også talen om at der er for meget religion i det offentlige rum, og denne kritik af religion i det offentlige rum kommer ikke kun fra a-religiøs og militant ateistisk side, men også fra folkekirkemedlemmers side.

"Som noget relativt nyt i Danmark bliver religionsfrihed forstået som frihed fra religion."

Jeg kan ikke helt frigøre mig fra tanken om at nogen af dem der siger det, tænker på en bestemt religion. Men det kan man jo ikke tillade sig at sige, og så siger man i stedet i almindelighed at der er for meget religion i det offentlige rum.

Daværende statsminister Anders Fogh Rasmussens udtalelse i maj 2006 om at der var for meget religion i

det offentlige rum gik på, at religion virkede splittende, fordi der var flere af dem på én gang. Megen medieomtale af religion ser den netop som konflikt og problem, fx i forbindelse med politiske og sociale konflikter, både mellem grupper i de enkelte samfund og i internationale konflikter. Men argumentet om splid genfindes også hos de borgere i bydelen Trekroner i Roskilde som er modstandere af at der bygges en kirke i bydelen, ikke fordi modstanderne nødvendigvis er ateister (nogle af dem betegner sig som agnostikere), men fordi de ikke vil have en kirke og slet ikke ved siden af skolen.

”Der bør være vandtætte skotter mellem kirke og stat – herunder også mellem kirke og kommune og mellem kirke og skole” (Trolle 2010), de ønsker ikke at blive generet af kirkeklokkerne søndag morgen, og ”En kirke er et fællesskab, som kun inkluderer bestemte borgere, og som derfor skaber mere splid end det samler. Lad os få et ægtefællesskab i Trekroner – et fællesskab, der inkluderer alle og ikke kun dem, der har en bestemt religiøs opfattelse.” (Trolle 2010).

4.2. Religion spiller en voksende rolle i offentligheden

Samtidig er der andre der peger på at der er mere offentlig religion end der har været i lange tider: ”Det er for mig at se hævet over enhver tvivl, at ikke blot religion i generel forstand, men også Den Danske Folkekirke spiller en voksende rolle i den danske offentlighed. Og det er også for mig hævet over enhver tvivl, at denne kendsgerning har overrasket, ja måske endda chokeret det man kunne kalde toneangivende kredse i offentligheden, dvs. de såkaldte dagsordensættere fra især den københavnske offentlighed med rødder i Brandesianisme og kulturradikalisme.” (Qvortrup 2006:91).

Noget lignende har man kunnet læse i aviserne i de seneste uger, idet Center for ungdomsstudier og religionspædagogik fortæller at et stigende antal unge tror på Gud og ikke er bange for at sige det (53% mod 39% sidst man foretog et tilsvarende rundspørge). Den forrige generations tabuisering af det religiøse deler disse unge ikke.

Religiøse tolkninger spiller igen en større rolle i den offentlige meningsdannelse, siger Qvortrup, men den rolle religionen spiller i medierne og offentligheden er en anden end tidligere. Tankegangen er at det moderne samfund er differentieret ud i en hel række delsystemer, med hver deres funktion, og hver deres diskurs. Men det behøver ikke at betyde at det splintres i smådele, for de enkelte dele kan væves sammen i et net af gensidige ydelser og afhængigheder.

Religion udgør et af det moderne hyperkomplekse samfunds undersystemer, den er blevet anbragt i en funktionel specialafdeling af samfundet, hvorfra den er leverandør af specialydelser, fx i form af eksistentielt fundamentale livstolkninger, ved siden af og i konkurrence med fx naturvidenskabelige tolkninger. Betingelsen for at religioner bliver anerkendt som en del af dette væv er, at der netop er vandtætte skotter mellem religion, lovgivning og retsudøvelse.

Men det forudsætter også at medlemmerne af delsystemerne (altså fx medlemmer af det religiøse delsystem) kan udtrykke sig frit: ”[O]gså de deltagere der udtrykker sig i et religiøst sprog, kan gøre krav på at blive taget alvorligt af deres sekulære medborgere. Disse skal altså ikke på forhånd have lov til at afskrive de bidrag, der er formuleret i et religiøst sprog, en rationel lødighed.” (Habermas 2005:11). Dog sådan, siger Habermas i det følgende, at ”alle love, alle retslige afgørelser, alle forordninger og foranstaltninger skal være formuleret i et offentligt sprog, der er ligelig tilgængeligt for alle borgere, og som i øvrigt må være i stand til at gennemføre en sekulær retfærdiggørelse.” Dvs. man kan tale ud fra sin religiøse forståelse, men man kan ikke argumentere med religionen, hverken Koranen eller Biblen. Ingen af disse er i sig selv autoriteter i det offentlige rum.

Forudsætningen for dette er (iflg. Habermas) at statsmagten er virkelig sekulariseret, dvs. at fx kirke/religion og stat adskilles, men forudsætningen er også at alle de religiøse samfund der gør

krav på at have plads i et moderne samfund skal anerkende denne adskillelse, dvs. de skal fraskrive sig enhver form for religiøs begrundet indgriben i andre menneskers økonomiske, politiske eller retlige frihed.

4.3. Er der plads til kristendommen i det offentlige rum i Danmark i dag?

Eftersom jeg taler ud fra min egen religion, som er evangelisk-luthersk kristendom, så vil jeg til sidst stille spørgsmålet: Er der plads til kristendommen i det offentlige rum i Danmark i dag?

Svaret er for mig et ja. Men det betyder ikke at kristendommen fylder det hele. I religionen, og altså også i kristendommen, ”kan man forholde sig til verden som helhed, men verden og samfundet har også aspekter, som må forstås ud fra deres egen logik. Den religiøse bevidsthed må ligesom den verdslige bevidsthed opgive at tale fra et privilegeret sted og gøre fordring på en eksklusiv sandhed. I stedet må både verdslige og religiøse arbejde for at forstå hinanden og for at gavne det fælles” (Demant m.fl. 2010).

En forudsætning er altså at kristendommen ikke vil beherske det offentlige rum, men at der sondres mellem religion og politik og skelnes mellem kirke og skole. Ikke sådan at kirken trækker sig ind i sig selv som en snegl i sit sneglehus, den skal også ud på torvet, i det offentlige – men må så blande sig på offentlighedens betingelser. Dvs. man kan ikke nøjes med at henvise til åbenbaringen som en autoritet, men må argumentere og almengøre de indsigter man har at komme med.

Det særlige ved kristendommen er fortællingen om at Gud blev menneske. Gudstjenesten er et særligt rum, hvor denne fortælling fortolkes og gennemspilles, og der er nogle ord som vi bærer med os fra gudstjenesten, nogle store og omfattende ord som tid og evighed, liv og død, som vi tager med ud i det offentlige rum, både som en kritik og som en konstruktiv stemme, men vi kan ikke gøre gældende at de har en særlig myndighed i sig selv. De er ligeberettigede med alle de andre stemmer i offentligheden.

4.4. Hvad så med andre religioner?

Det samme må gælde andre religioner. Jeg vil altså gøre gældende at religionen ikke kun skal have plads til offentlig gudstjeneste, men at der også skal være plads til religiøse begreber og symboler i det offentlige rum.

Dvs. retten til religionsudøvelse defineres bredere end ret til at holde søndagsgudstjeneste eller fredagsbøn.

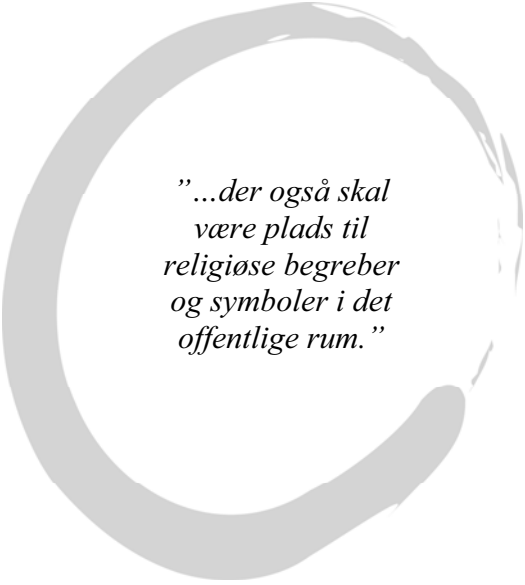
Med talen om total adskillelse er man ikke indstillet på at give denne plads. Man vil være fri for religion i offentligheden.

Jeg tror på, at det er muligt at skelne skarpt mellem stat og kirke, uden at adskille totalt. En skelnen kan godt følges af sammentænkning (Auken 2006:51). Og sammentænkningen er måske mere nødvendig end før.

Jeg er tilbøjelig til at give Lisbet Christoffersen ret, der hævder, at når folkekirkedanskere tror man kan holde religionen fuldstændig adskilt fra ens politiske og sociale gøren og laden (og dermed holde religionen helt i det private rum), skyldes det at de stadig forudsætter en enhedskultur. Med en enhedskultur og en enhedsreligion er der samme baggrund, og så er det ikke nødvendigt at redegøre for den.

”...man kan tale ud fra sin religiøse forståelse, men man kan ikke argumentere med religionen, hverken Koranen eller Biblen. Ingen af disse er i sig selv autoriteter i det offentlige rum.”

*"...der også skal
være plads til
religiøse begreber
og symboler i det
offentlige rum."*

Den situation kan vi ikke længere forudsætte som danskere, derfor kan der være brug for at give religiøst sprog til de holdninger der bæres frem (Christoffersen 2006:46).

"Der er noget kunstigt forbundet med tanken om, at der ingen forbindelse må være mellem et menneskes tro på Kristus og det samme menneskes syn på konkrete politiske spørgsmål. Langt de fleste verdslige anliggender rummer en grad af overvejelse over selve menneskets natur, for man kan for eksempel hverken diskutere skolepolitik, retspolitik eller integrationspolitik uden konstant at støde ind i spørgsmålet om, hvilket menneskesyn man tror på " (Gotfredsen 2006: 126).

Ganske det samme gælder for muslimer. Hvis man er troende, hvad enten man er muslim eller kristen, kan

man ikke reservere religionen til kun at have med en del af vores liv at gøre. Den har med det hele at gøre. Derfor skal vi have mulighed for at bidrage med vores syn ud fra vores religion.

"Kristendom er ikke noget man blot dyrker i kirken, hvorefter man går ud på gaden – eller ind på Christiansborg – i en afluset udgave, der er i stand til at tale, tænke, og mene som et objektivt tænkende politisk dyr. Kristendom er hele ens eksistens, og alt hvad man føler og tænker står i forbindelse med bevidstheden om Gud som skabende og opretholdende, hvilket selvsagt gør det umuligt for en stærkt troende politiker ikke at afsløre, hvad han tror på." (Gotfredsen 2006:128).

Skift ordet kristendom ud med islam, så vil udsagnet gælde for muslimer, og med lidt andre formuleringer formodentlig også for andre religioner.

Religion er en personlig sag, men ikke en ren privatsag. Der skal skelnes og sondres, men et krav om total adskillelse og om forvisning af enhver religiøs ytring fra offentligheden kan ikke kaldes religionsfrihed.

Men i det offentlige rum kan vi ikke hævde at vores bidrag af de andre skal accepteres som endegyldige sandheder. Det er replikker ved siden af de andre baseret på helt andre livsanskuelser, og de står til diskussion.

Debat

Debatten blev indledt med samtale i små grupper og i den efterfølgende fælles debat blev bl.a. parallelsamfund drøftet. Inge Lise Pedersen afviste klart parallelsamfund og pegede på, at samtalen i det offentlige rum skal modvirke parallelsamfund. Det blev også pointeret, at religionsfrihed er frihed til at være til stede i almindelighed med sin religion.

Religionens rolle i en moderne tid og i et moderne samfund blev herefter diskuteret. Religionens rolle er ikke den samme for alle; den er forskellig fra religion til religion og fra person til person. Tidligere har religionens rolle været den, at den har været rammen om de fælles ritualer, men i dag er disse ritualer blevet væsentligt individualiserede. Religionens rolle kan også siges at have ændret sig på den måde, at man tidligere ikke diskuterede religion og religionens betydning hen over frokosten. I dag tør man godt diskutere religion i det offentlige rum. Religion er ikke på samme måde som tidligere tabuiseret.

Baggrund og overvejelser bag nye moskeer og kirker i Danmark

Mogens S. Mogensen, PhD. i interkulturelle studier, var ordstyrer for debatten. Han indledte med at stille spørgsmålet: ”Når vi har religionsfrihed, har vi vel frihed til at bygge bygninger, der hvor vi mødes for at dyrke vores religion?” Hans svar var, at så enkelt er det ikke. Han forklarede videre: ”Den plads vi giver religion og de religiøse bygninger i den enkelte religion, har at gøre med vores følelser, værdier og traditioner. Religiøse bygninger er et forsamlingshus, men ikke kun et forsamlingshus. De religiøse bygninger er i den grad et helligt sted, men også symboler, der markerer religionens plads i samfundet.”

Herefter fulgte tre oplæg vedrørende konkrete projekter om nybyggeri af moskeer og kirker i København. Nedenfor refereres de tre oplæg.

1. oplæg: Moskebyggeri på Amager

v. formand for Muslimernes Fællesråd og læge Asmat Mojaddedi

Asmat Mojaddedi, formand for Muslimernes Fællesråd, som står bag projektet, fremlagde planen for moskebyggeriet på Amager. Projektet er endnu ikke endeligt vedtaget, men forventes at blive vedtaget i februar 2011.

Moskeen, som er tegnet af danske arkitekter, og som er projekteret som en del af et kulturcenter med bl.a. forretninger, skal være en integreret del af det omkringliggende samfund. For Muslimernes Fællesråd er det vigtigt, at moskeen bliver en dansk moske, og at den indrettes efter danske forhold. Det skal være en dansksproget moske, og aktiviteterne skal så vidt det er muligt foregå på dansk. Koranrecitation på arabisk under bønner er undtaget herfra.

Moskeen skal være et anstændigt bedested, hvor danske muslimer kan udøve deres religion. Men den skal ikke kun være et bedested for muslimer. Der er et ønske om, at moskeen og dens aktiviteter, som fx kunstudstillinger, konferencer eller foredrag, også er åbne for offentligheden.

Om den religiøse praksis i moskeen udtalte Asmat Mojaddedi, at prædikener og arrangementer vil udspringe fra de fire sunnimuslimske hovedskoler. Dette betyder dog ikke, at moskeen ikke er tilgængelig for andre muslimske retninger. Der vil blive fokuseret på islam som en dansk religion for muslimer bosat i Danmark, for at opnå størst mulig bredde. Islam skal i moskeen ses som en religion og ikke som etnisk kulturgods.

For Muslimernes Fællesråd har der været flere overraskelser i forbindelse med moskeprojektet. Bl.a. har byggeprisen overrasket ligesom det faktum, at de står helt alene med udgifterne til at købe grunden. De har også skullet kæmpe for at få indflydelse i forhold til moskeens udseende.

Økonomien er også et aspekt i moskebyggeriet, og det er vigtigt, at den økonomiske ramme overholdes. Der kan være udenlandske donorer til moskeen, men disse vil ingen indflydelse få på moskeens daglige drift, kun en vis synlighed. Til driftsudgifterne regner Muslimers Fællesråd med, at udlejning af butikslokalerne vil kunne være med til at finansiere moskeen. Derudover vil der være tale om medlemsbidrag. Asmat Mojaddedi stillede til sidst spørgsmålet, om den nuværende kirkeskat også kunne konverteres til moskeskat? På den måde ville der være en mere stabil økonomi i moskeprojektet.

2. oplæg: Kirkebyggeri i Sydhavnen

v. provst Sten Wenzel-Petersen

I Frederiksholm Kirke, som ligger i Sydhavnen, er der ikke nok plads. Derfor er der brug for en ny kirke – og der *er* et grundlag for en ny kirke, understregede Sten Wenzel-Petersen som start på sit oplæg.

I Sydhavnen er der en grund, som gruppen bag kirkeprojektet gerne vil købe. Grunden ligger lige ud til vandet og giver nogle nye muligheder for en kirke i forhold til mere traditionelle placeringer. For gruppen bag projektet er det vigtigt, at kirken ikke kommer til at se ud som en borg, der signalerer, at man ikke er velkommen. Kirken skal derimod være i en moderne stil og signalere åbenhed - man skal kunne se ind i kirken.

Gruppen vil også gerne, at der kan opstå en kulturel treenighed mellem kirke, skole og kulturplads. Der skal være et samspil mellem de tre, og kirken skal være en integreret del af samfundet.

Der har ikke kun været positive tilkendegivelser omkring kirkebyggeriet. Den lokale opbakning har manglet, hvorfor gruppen bag projektet tog fat på nye måder. Dette førte til, at befolkningen kom op af stolene. For projektgruppen er det vigtigt med god og positiv stemning omkring projektet. Folk skal gerne være med i projektet, da det er deres kirke.

Kirken skal bruges som ramme om lokalbefolkningen – om folks liv, deres kriser og festkalender. Men den skal også være rammen om Kristus og et fortolkningssted for vores liv. Sten Wenzel-Petersen sluttede sit oplæg med at citere en nyere salme: *"Her har dagen evighed, her har kærlighed sit sted, hvor Guds Søn er sammen med os under Helligåndens fred. Og da føler vi en stund, at vi står på hellig grund, og at livets mening lyder, fra vor skabers egen mund"*. Det er sådan kirken skal være, pointerede han.

3. oplæg: Moskebyggeri på Vibevej/Nørrebro

v. talsmand for Imam Ali Islamisk Center, PhD Majid Sairafianpour

Majid Sairafianpour fremlagde det shiamuslimske byggeprojekt på Nørrebro. Han startede med at pointere, at når der er så mange muslimer i Danmark, som har behov for et sted, hvor de kan komme i forbindelse med religiøse ritualer, skal der også være en ordentlig moske.

Gruppen bag moskeprojektet ønsker, at moskeen skal være en dansk moske, som falder godt ind i det danske samfund. De ønsker, at moskeen skal blive en del af et kulturcenter. Aktiviteterne, både de religiøse og de mere kulturelle, skal være åbne for alle, og bidrage til det omkringliggende samfund. Det er vigtigt i projektet at signalere, at man kan eksistere sammen med andre – både holdningsmæssigt og bygningsmæssigt.

Økonomien for moskeprojektet er afgørende. Projektgruppen har mødt en del modstand i forhold til finansieringen af moskeen, bl.a. pga. donationer fra udlandet. Men Majid Sairafianpour understregede, at ønsket er at finansiere moskeen via indsamlede midler i Danmark.

Hvor moskeprojektet på Amager er et arkitektonisk nyt byggeprojekt, arbejder gruppen bag moskeen på Vibevej med en mere traditionel udformning af moskéen. Gruppen bag projektet er i en løbende dialog med Københavns Kommune og dens kommende naboer i forhold til projektet. Projektet løber over to faser, og den første fase regnes påbegyndt i april 2011.

Debat

I den efterfølgende debat blev der bl.a. drøftet finansiering. I det første oplæg blev et spørgsmål vedr. kirke- og moskeskat stillet, hvortil der var flere muslimer i salen, der ytrede, at dette var en dårlig ide, for hvem skal håndtere en eventuel moskeskat?

Samtidig lød det også, at hvis muslimer betalte en form for moske-skat i stedet for kirkeskat, ville de gå glip af den nuværende fradragsordning for godkendte trossamfund i Danmark.

Til spørgsmålet: ”Indebærer det at bygge store moskeer en fare for islamisering af muslimske samfund i Danmark?” blev det fra muslimsk side pointeret, at en vigtig del i de nye store moskeer er synlighed. Når man gør ting synligt, vil man ikke kunne gemme noget væk eller have en skjult dagsorden. I forhold til de to moskebyggerier går debatten ikke på, hvad det er, der skal ske inden døre, men hvor pengene kommer fra. Det burde være omvendt, udtrykte Majid Sairafianpour.

I tråd med dette understregede Asmat Mojaddedi, at gennemsigtighed er et af de vigtigste parametre. Der kan ske meget mere i en lukket kælder, hvor vi har været indtil nu, end der kan i de store nye moskeer.

Endelig blev det også drøftet, hvorvidt der er eller kan være samarbejdsrelationer mellem de tre byggeprojekter. Fx luftede provst Sten Wenzel-Petersen tanken om, at den grund, hvor man ønsker at bygge en kirke i Sydhavnen, er for stor – så måske kunne der ligge en moske ved siden af. Der var forskellige holdninger til, hvor tæt et samarbejde der er ønskeligt.

Afrunding

Kåre Schelde Christensen afrundede studiedagen med en stor tak til oplægsholderne. Der lød også en tak til alle deltagerne for medspil og en spændende debat.

Appendiks

Pressemeddelelse udsendt efter konferencen:

Muslimere og kristne: Religionskritik er frugtbar

42 muslimske og kristne ledere var den 29. – 30. oktober 2010 samlet til den femte konference arrangeret af “Kristent Muslimsk Samtaleforum”. Konferencen fandt sted på Institut Sankt Joseph i København. Fra Kristen side deltog præster fra folkekirken, den katolske biskop og ledere fra kirkelige organisationer og frikirker. Fra muslimsk side deltog imamer og ledere fra muslimske organisationer, herunder formændene for de to muslimske paraplyorganisationer, Muslimernes Fællesråd og Dansk Muslimsk Union.

Konferencen blev indledt med en åben studiedag om “Religiøse bygninger i det offentlige rum” i Trinitatis Kirke i København med omkring 70 muslimske og kristne deltagere. Her blev moskeprojekterne på Amager og på Nørrebro og kirkeprojektet i Sydhavnen præsenteret af hhv. Asmat Mojaddedi, formand for Muslimernes Fællesråd, Majid Sairafianpour, talsmand for Imam Ali Moskeen på Vibevej, og provst Sten Wenzel-Petersen, Vesterbro provsti. Fælles for alle tre byggeprojekter er, at man ønsker, at de religiøse bygninger og aktiviteter i dem skal være præget af åbenhed og gennemsigtighed, og at de skal bidrage positivt til udviklingen i det omgivende samfund.

Hovedtemaet for konferencen var “Selvkritik hos kristne og muslimer – og forholdet til ekstern kritik”. Hovedoplægsholderne var professor Theodor Jørgensen og lektor Safet Bektovic. Af oplæggene fremgik det, at religiøs selvkritik er indbygget både i kristendom og islam, og at der i begge religioner er stærke traditioner for religionskritik.

Safet Bektovic påpegede, at religionskritik forstået som skelnen mellem det menneskelige og guddommelige ikke kun er ønskelig, men også nødvendig. Theodor Jørgensen pegede på, at både den interne og eksterne religionskritik er med til at holde religionerne levende. Der var enighed om, at religionskritik ikke er et mål i sig selv, men et middel til at skelne mellem ondt og godt, falsk og sandt.

Biskop Kozon fra Den katolske Kirke i Danmark understregede, at ”selvkritik ikke burde være fremmed for hverken kristne eller andre religiøse mennesker. Religiøs selvkritik er ikke at opgive sandheden, men at se på, hvordan man lever efter den.”

Formanden for Muslimernes Fællesråd, Asmat Mojaddedi, udtalte, at “konferencen har vist, at en konstruktiv dialog baseret på et emne som religionskritik fører kristne og muslimer frem til den konklusion, at religionskritik findes i begge religioner og er med til at berige dem.”

Konferencens deltagere var enige om at mødes igen i november 2011, hvor Minhaj ul-Quran i Danmark vil være vært. Yderligere information og baggrundsmateriale kan hentes på hjemmesiden for Stiftssamarbejdet Folkekirke og Religionsmøde www.religionsmoede.dk. Henvendelser vedrørende konferencen stiles til generalsekretær i Folkekirke og Religionsmøde, Kåre Schelde Christensen – tlf.: 89 42 23 14 - mobil: 28 60 16 18 - e-mail: ksc@religionsmoede.dk.

Basis for Kristent Muslimsk Samtaleforum

Kristent Muslimsk Samtaleforum (KMS) er et netværk for kristne og muslimske ledere, som er udsprunget af en række årlige konferencer siden 2006.

KMS' formål er at fremme den fælles religionssamtale og værne om og bidrage til udviklingen af det danske samfund som et demokratisk og inkluderende samfund.

KMS' mål er

- at etablere kommunikationskanaler, netværk og relationer, præget af åbenhed og tillid mellem kristne og muslimske ledere
- at identificere, analysere og bearbejde spændingsfylde problemstillinger
- at tage initiativer hvor kristne og muslimer i fællesskab kan bidrage til samfundets positive udvikling

KMS' mål søges opnået gennem forskellige former for samvær, samtale og samarbejde mellem kristne og muslimske ledere såsom fælles arbejdsgrupper, seminarer, konferencer, studierejser, udgivelser, pressemeddelelser mv.

KMS består af ledere fra kristne og muslimske trossamfund, organisationer, foreninger mv. i Danmark, som kan tilslutte sig KMS' formål og mål.

Ved den årlige konference nedsættes en styringsgruppe, som bl.a. planlægger den kommende konference.

Ved konferencer og andre aktiviteter tilstræbes ligelig deltagelse af kristne og muslimer.

På www.religionsmoede.dk kan du læse mere om Kristent Muslimsk Samtaleforum og se billeder fra den femte konference for kristne og muslimske ledere.

Stiftssamarbejdet Folkekirke og Religionsmøde
Det Teologiske Fakultet
Tåsingegade 3
8000 Århus C
Tlf. 89423314
www.religionsmoede.dk
mail@religionsmoede.dk

Denne rapport må kun gengives med tydelig kildeangivelse.
Flere eksemplarer kan rekvireres fra Folkekirke og Religionsmødes sekretariat.

ISBN: 87-991791-5-2

www.religionsmoede.dk